Adımlar

İÇİNDEKİLER

10

YIL: 1 **ŞUBAT 1944**

Adımları Beğeniyorsanız

Abone olunuz, Abone bulunuz.

Gelecek Sayılarımızda :

Durkheim - Ziya Gökalp Sosyolojisinin tenkidi

Değişen Sanatkâr tipi

Bngünkü Fransız Romancıları

Sanatta Konu meselesi

Modern Şehircilik Problemi

Ankaramızda Bugünkü Fikir Cereyanları

Umumî Kültür ve Meslek Seçimi

Modern Mimarî Anlayışı

Gençliğin Sosyal Psikolojisi

Modanın, Radyonun, Sinemanın Sosyal Psikolojisi

Yaratılma Halinde Olan Dünya Edebiyatından Örnekler.

A D I M L A R

Sahibi ve Neşriyat Müdürü : Dr. Behice Sadık Boran

Abone : Altı aylığı 150 krş ; yıllığı 300 krş.

Adres : Adımlar, Posta Kutusu 61, Ankara

Adımlar'a verilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez.

ADIMLAR

Aylık Fikir ve Kültür Dergisi

YIL : I | Şubat 1944 | Sayı : 10

Zirai İstihsalin Geriliğinin Sebepleri, Gelişmesinin Şartları

Dr. Behice S. BORAN
Ankara Üniversitesi

İnsan tarihinde binlerce yıl devam edip gelen iktisadî sistemi kökünden değiştirmiş olan ve tarihte ilk defa, bugünün büyük sanayi ve ticaret ekonomisini yaratmış olan teknolojik değişmeler ilkin ziraat sahasında değil, sanayi sahasında meydana geldi; böyle olması da mukadderdi, zira içtimaî tekâmülde sınaî istihsal ziraî istihsalden daha sonra, daha ileri bir safhada belirmiş olduğundan, daha ileri bir istihsal şubesini temsil ediyordu.

Teknolojik ilerlemeler neticesinde sanayi ve ticaretin o zamana kadar misli görülmemiş şekilde gelişmesi, ziraatle sanayi ve ticaretin iktisadî yapıdaki mevkilerini değiştirdi. El sanayiinden daha ileri sanayiin mevcut olmadığı devirlerde en ileri cemiyetlerin bile yapısı ziraî istihsale dayanıyordu; hâkim mülkiyet şekli topraktı; el sanayii daha ileri bir istihsal şubesini temsil etmekle beraber ekonomideki mevkii henuz zayıftı; hâkim bir durumda değildi. Tekonolojik ilerlemeler neticesinde sanayiin gelişmesi, buna ve münakale ve muhabere vasıtalarındaki gelişmeğe dayanarak ticaretin daha da gelişmesi, ziraatin ise aynı derecede muvazî bir gelişme gösterememesi, ekonomi sisteminin bütününde sanayii hâkim, ziraati ise tâbi bir hale getirdi. Kapitalist istihsalden önceki devirde, ziraî mıntakalar büyük mikyasta kendilerine yeter, kapalı, mahallî birliklerdi; yalnız kasabalar civarındaki köylerin kasabalarla bir derece bir bütünleşmesi, karşılıklı bağlarla bağlanması vardı. Sanayiin ve ticaretin gelişmesi ziraî mıntakaların ve ziraî toplulukların bu kapalılığını kırdı, millî hudutlar içinde bütün memleketi içine alan bir iş bölümü sistemi belirdi ve bu sistemde köyler, sanayi için ham madde, şehirli nüfus için gıda maddeleri istihsal eden ve sanayi mamûlâtını şehirden alan açık mıntakalar ve topluluklar haline geldi. Bu suretle ziraat sanayie bağlı, tâbi bir duruma girdi.

Böylece, sanayiin gelişmesi ziraî istihsali de kendi menfaatine, yani sanayiin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde değiştirdi; fakat ziraî istihsal sanayideki gelişmeye muvazi bir gelişme gösteremedi, sanayi ile eşit bir duruma erişmedi; ziraî istihsal organizasyonu daha geri bir durumda kaldı ve sanayiin hâkimiyetine girdi. Feodal ekonomide ziraî istihsal organizasyonu ve şartları el sanayiindeki duruma uygundu; her ikisinde de teknolojik seviye aynı idi: el aletleri ve organik enerji (insan kol kuvveti ve hayvan enerjisi); her ikisinde de iş bölümü ve farklılaşması gelişmemiş bir seviyede idi; ticareti ve sanayi sıkı kayitler altında tutan loncalar teşkilâtı feodal ziraî hiyerarşi, rütbeler silsilesi, gibi

hiyerarşikti; sanayi ve ticaret de ziraat gibi durgun, değişmez veya yavaş değişir, istikrarlı, sınırları dar iktisadî faaliyetler için teşkilâtlanmıştı. Aradaki uygunluğun belirtileri çoğaltılabilir. Kısacası, ziraî ve sınaî istihsal şartları ve orgonizasyonu birbirine uygundu. Halbuki modern zamanlarda sınaî istihsalin sür'atle gelişmesi, ziraatin muvazî bir gelişme gösterememesi, aynı ekonomi içinde birbirinden farklı tekâmül dereceleri gösteren iki istihsal organizasyonunun yan yana bulunması neticesini doğurdu; bu aykırılık ta ekonomik-sosyal meselelere, zorluklara yol açtı. Sınaî istihsal ile ziraî istihsal organizasyonuda meydana gelen bu aykırılık hangi noktalarda toplanıyor?

Aradaki fark sanayide tekonolojik yeniliklerin yer alması ile başladı ve bugün de iki istihsal şubesi arasında teknik seviye farkları devam ediyor. Sanayi büyük mikyasta makineleşmiştir; el aletleri ve organik enerji yerini gittikçe artan derecede makineye ve buhar, elektrik, benzin gibi inorganik enerjiye bırakmıştır. Ziraatte ise el aletleri ve organik enerji hâkim olmakta devam etti, Amerika gibi tekniği çok ileri bir cemiyette bile bu harp yıllarına kadar (bugünkü vaziyeti bilmiyoruz) ziraatin makineleşmesi sanayiin çok gerisinde idi.

Teknik ilerleme ile ilişik olarak sanayide işbölümü son derece ileridir; büyük istihsal birliklerinde her bir işçi ve her birinin gördüğü iş, büyük bir çarkın bir dişi gibidir; her müstahsilin kendi başına çalışması yerine, birarada bir teşkilât içinde çalışmak belirmiştir. Bu işbölümü hem bilfiil istihsal faaliyetlerinde — fabrikada — hem istihsalin idaresinde ve teşkilâtlanmasında — ofis işlerinde — belirmiş ve gelişmiştir. Eski kasaba ekonomisinde usta kendi dükkânında hem istihsal vasıtalarının mülkiyetine sahipti, hem istihsali kontrol ve idare ederdi, hem de çırak ve kalfaları ile beraber bilfiil istihsalde bulunurdu; halbuki kapitalist istihsalin aldığı son şekilde ihhtisal vasıtalarının mülkiyeti (sermayedar), istihsali mülkiyet sahibi veya sahipleri namına idare ve tanzim edenler (direktörler, teknik şefler) ve bilfiil istihsal faaliyetlerinde bulunanlar (işçiler) birbirinden farklılaşmış ve son iki zümrenin gördüğü işler de kendi sahalarında teferruatlı işbölümüne tâbi olmuştur. Ziraatte ise umumiyetle bu farklılaşma görülmez; çiftçi, ya toprağın sahibi, ya kiracısı olarak hem istihsal vasıtalarını ve kaynaklarını işletmek hakkına maliktir, hem bilfiil istihsali tanzim ve kontrol eder, hem de çok zaman kendisi de ailesi âzası ve tuttuğu işçilerle toprak işlerinde filen çalışır. Ve görülen işler de fazla farklılaşmış, bölünmüş değildir.

Bu iki şarta bağlı olarak (bütün şartlar birbirine bağlıdır) sanayi organizasyonu çok rasyonelleşmiştir, yani teşkilât ve işlerin görülmesi şekli fonksiyona en uygun bir şekle konmuştur; varılmak istenen gayelere en az zaman, emek, para sarfı ile en verimli yoldan gidilmek istenir. Sınaî istihsal ilmî bilginin tatbikine dayanır. Ziraatte ise gelenek, eskidenberi devam eden, alışılmış usuller halâ hâkim bir rol oynarlar; ilmî bilginin verileri büyük mikyasta, şuurlu bir surette tatbik edilmez; çiftçi, ziraat tahsili görmüş, ihtisaslaşmış bir müstahsil değildir. Sanayi birliklerinin başında bulunanlar piyasanın durumuna, kendi istihsal şubelerindeki ve umumî iktisadî vaziyetteki şartlara gayet hassastırlar ve vaziyetin icaplarına göre tedbir alırlar; çiftçi ise bir yıldan diğerine aynı mahsulleri kabil olduğu kadar çok miktarda yetiştirmekte devam eder; vaziyete göre istihsalini çabuk ve kolayca ayarlayamaz.

Sanayi organizasyonu gittikçe büyük birlikler halinde temerküz etmektedir. Modern tekniğin icaplarından olarak sınaî istihsal birlikleri büyüyor; çok pahalıya malolan fabrika tesisatı, makineleşme,

ancak büyük birlikler halinde, çok işçi kullanarak ,istihsalde bulunulursa masrafını koruyabiliyor; istihsal fazla olunca, istihsal edilen madde başına düşen maliyet fiyatı azalıyor. 1923 te Amerika Birleşik Cumhuriyetlerinde sınaî müesseselerin ancak yüzde 4'dü 250 den fazla işçi kullanıyordu, fakat yüzde 4 ü teşkil eden bu müesseselerde bütün işçi sayısının yarısından fazlası çalışıyordu. (¹) Sanayide temerküz yalnız istihsal birliklerinin büyümesi şeklinde de belirmiyor, daha mühimi, idare ve kontrolde temerküzdür; herbiri binlerce işçi kullanan fabrikaların birkaçı birden bir şirketin eline geçiyor. o da diğer benzer şirketlerle birlikte diğer üçüncü bir şirketin veya bankanın eline geçiyor; bu suretle muhtelif istihsal birliklerinin idare ve kantrolü bir elde toplanmış oluyor. Fakat bu toplanma ve birleşme bütün ekonomiyi içine alacak kadar olmuyor ve kapitalist rekabet dev teşekküller olan corporasyonlar, tröstler arasında devam ediyor. Ziraatte ise sanayie nisbetle küçük mülkiyet hâkimdir. 1929 da Birleşik Cumhuriyetlerde çiftliklerin yüzde 99,1 i toprak sahipleri veya kiracıları tarafından işletiliyordu , yüzde0,9 u ise "idareci" ler (managers) tarafından işletilen büyük ziraî işletmelerdi. Ziraat dağınık, daha başı boş bir durumdadır; senayi ise, umumiyetinde başı boş ve plansız olmakla beraber, daha büyük birlikler halinde teşkilâtlandığından, her bir istihsal birimi şuurlu bir teşkilâta, planlı, hesaplı bir işleyişe tâbidir.

Bu durumda ziraat senayi ile rekabet edemiyor; ziraat senayie tâbidir, iptidaî madde ve gıda maddeleri yetiştirir, fakat memleketin ihtiyacına göre senayi ve ziraat istihsali planlaştırılmamış olduğundan ziraat, senayiin ve şehirli müstehliklerin ihtiyaçlarına göre istihsalini ayarlıyamaz. Senayi ile münasebette ziraat mütemadiyen alta gider ve müzmin bir ziraî istihsal problemi belirir; ziraî ekonomi daimî surette bir çöküntü (depression) durumunda kalır. Birinci Cihan Harbinden sonra Amerikanın en müreffeh yıllarında, artık iktisadî buhranların olmıyacağına inanmıya başladıkları, şimdi "bin dokuz yüz yirmilerin altın yılları" diye bahsettikleri yıllarda bile ziraî vaziyet kötü idi ve ziraatin kalkındırılması devletin karşılaştığı mühim meselelerden biri idi. (1929 da Amerika sınaî fiyatların ziraat mahsulleri fiyatlarına nisbeti 100/85 idi).

Sınaî istihsal ile ziraî istihsal durumları arasındaki umumî farkları tesbit ettikten sonra şunu hatırlatalım ki, senayi değişmiş, ziraat ise yerinde saymış değildir; ziraat senayideki gelişmeye muvazi ve eşit bir gelişme göstermemiştir, dedik. Eğer ziraatte de bir değişme ve gelişme olmasaydı, büyük şehirler nüfusunun beslenmesi, ve büyük nüfus zümrelerinin topraktan koparak şehirlere göçmesi mümkün olmazdı. Yukarıdaki misallere uygun olarak yine A. B. Cumhuriyetlerindeki vaziyete bakarsak, 1919 ile 1926 yılları zarfında ekilen saha 13-14 milyon dönüm eksildiği halde ziraî istihsal artmıştır (1917-1921 de % 5 bir artış); ziraat işçisinin verimliliği de % 15 artmıştır; ekilen arazinin azalmasına rağmen istihsalin artışı ziraatte makinenin, ileri tekniğin tatbiki ile olmuştur. Ziraatte büyük birlikler, işletmeler de belirmiştir; yukarıda işaret ettiğimiz gibi 1929 da ziraî işletmelerin yüzde 0,9 u (yani 55889işletme) «managers» tarafından idare edilen büyük çiftliklerdi ve bunların ortalama istihsali çiftlik başına 7000 dolar, diğer çiftliklerin ise ortalama istihsali 1850 dolardı. Daha sonraki senelerde de küçük toprak sahiplerinin topraklarını kaybetmeleri ve bu toprakların büyük korporasyonlar veya bankalar tarafından makineleşmiş, rasyonel ziraat usulleriyle işletilmesi keyfiyeti fazlalaştı. Ama ziraatin bu yolda inkişafı sosyal gayeler bakımından istenecek bir istikamet değildir.

(¹) Recent Economic Trends, vol. I, II. Amerika Birleşik Cumhuriyetlerine ait bütün rakamlar bu eserden alınmıştır.

Sanayiin yukarıda kısaca anlattığımız yonde ve şekilde gelişmesi nasıl sanayide ve sanayiin toplandığı şehirlerde büyük iktisadî-sosyal meseleler doğurmaktan geri kalmadıysa, ziraatin de kapitalist sistemde makineleşmesi, rasyonelleşmesi büyük nüfus zümrelerinin refahı, hatta hayatı bahasına oldu. Kaliforniyada, fabrikalar gibi ileri teknikle, idarî temerküzle işletilen büyük ziraî işletmeler meydana gelmiş, cenup eyaletlerinin bir kısmı da korporasyonların ve bankaların kontrolünde büyük işletmeler haline gelmekte... Ama bu yüzbinlerce çiftçinin gezici ziraat işçisi haline gelmesi, sefalete düşmesi pahasına oluyor. Daha önceki sayılarımızda bahsettiğimiz büyük Amerikan romancısı Steinbeck, «Gazep üzümleri» adlı eserinde yarım milyon insanın topraklarını kaybederek nasıl yollara döküldüğünü bütün fecaati ile anlatıyor.

Şuhalde ne yapmalı? Eski, geri, küçük, ziraat işletmeleri vaziyetine mi dönmeli, veya kendi memleketimize tatbik edersek, mevcut geri, küçük ziraat işletmeleri durumunu muhafaza etmeye mi çalışmalı? Geri dönmek ne istenilecek bir şeydir ne de buna imkân vardır; zira geriye gitmeğe çalışmak akıntıya, tekâmül akıntısına karşı kürek çekmektir; gidilemez. Nasıl büyük senayiin doğurduğu problemlerden dolayı geriye, el senayii, lonca teşkilâtı seviyesine dönmek istenemezse ve mümkün değilse, ziraat için de vaziyet aynıdır. Geriye değil, ileriye giderek meseleleri halletmek gerekir. Yapılacak şey, senayideki organizaıyonu olduğu gibi ziratte meydana getirmek değildir, fakat her ikisine de tekniğin ilerlemesine uygun olan yeni bir organizasyon şekli vermektir ve bunu yaparken senayi ile ziraat arasındaki aykırılığı kaldırmak, ikisini de aynı prensipler, şartlar üzerine kurmaktır.

Senayi ve ziraat durumlarındaki aykırılık bizim memleketimizde de vardır ve çaresine bakılmıyacak olursa bu aykırılık çoğalır da. Büyük senayimizi en yeni, ileri tekniğe dayandırarak kurduk ve kurmakta devam etmek mecburiyetindeyiz; fakat ziraatimiz halâ büyük mikyasta kara sapana dayanmakta devam ediyor; sapanın bırakıldığı yerlerde de öküzlerin çektiği pulluktan öteye gidilmemiştir. Son yıllarda devletin getirtmekte olduğu ziraat makineleri doğru istikamette yapılan işlerse debu makineler ihtiyacı karşılamaktan henüz uzaktır. Sanayi gelişmemizi nasıl el âletleri, kol kuvveti ile başaramazsak, ziraî kalkınma da sapan veya pulluk ile başarılamaz. İleri tekniği istihsal şubelerimizin hepsinde aynı derecede kullanmalıyız. Fakat, yeni, büyük sanayiimizi kurarken iktisadî liberalizm yoluna sapmadık; anavatanı olan Avrupada da devrini artık yaşamış olan bu iktisadî siyasetin bugünün ve bizim şartlarımıza uygun olmadığını gördük ve sanayi kuruluşumuzda devletçilik yoluna girdik. Ziraî kalkınmamızı da iktisadî liberalizm yolu ile başaramayız. Elde edilmesi gereken gaye sadece ziraî istihsalin artması, toprağın ileri teknikle işletilmesi değildir; geniş köylü kitlelerini toprak sahiplerinin emrine tâbi gezici işçi haline getirecek, ve büyük toprak sahiplerinin kesesini doldurup çiftliklerini daha büyütecek bir şekilde ziraatin teşkilâtlanması ve makineleşmesi halkçılık umdemize uygun değildir. Ziraatin modernleşmesini, makineleşmesini, yeniden teşkilâtlanmasını köylü kitleleri lehine olmak başarmak mecburiyetindeyiz. Karşılaştığımız vaziyet şudur: (1) ziraî kalkınmayı sağlamak için modern tekniği, makineyi ziraate getirmek lâzımdır; (2) modern teknik, makineleşmiş istihsal ancak büyük işletmelere tatbik edilebiliyor, bizim köylü toprak işletmeleri ise çok küçüktür; (3) fakat işletmelerin büyümesi lâzımdır diye toprağın büyük çiftlik sahibi küçük bir sermayedar gurubu elinde toplanmasına, köylü kitlelerinin bunların emrinde işçi haline gelmesine razı olamayız, zira bu halkın

zararınadır ve benzer bir sermaye temerküzü gösteren Garp sanayiinin doğurduğu meselelerin ziraatte de belirmesi demek olacaktır. Bugünkü şartlarımız altında, bu ziraî meseleyi köylü kitleler lehine olarak haletmek için neler yapılabilir? Burada bahsetmek istediğimiz uzunca bir istikbal için bir proğram değil, bugün derhal yapılabilecek bazı işlerdir:

1. Devletin elinde olan toprakları topraksız köylüye dağıtmak ve toprağın küçük mülkiyet sahibi köylünün elinden çıkıp, büyük mülkiyet sahiplerinin elinde toplanmasına mani olmak için bir ferdin sahip olabileceği toprak miktarına bir sınır koymak.

2. Ferdî köylü işletmeleri modern tekniği ve makineyi kendi başlarına tatbik edemiyeceği için her köyü bütün bir istihsal birliği addetmek ve köydeki müstahsilleri teşkilâtlandırmak, aralarında kooperatif bir istihsal teşkilâtı kurmak. Köyler de bölge birlikleri halinde teşkilâtlanabilir ve her birliğe gereken ziraî makineler ve ziraî mütehassıslar temin edilebilir.

3. Kurulacak istihsal kooperatiflerinin ve bunları tamamlayacak satış ve kredi kooperatiflerinin büyük toprak sahibi ağaların, eşrafın kontrolüne geçmesine, onlar lehine, küçük köylü aleyhine işletilmesine mâni olmak için devletin tedbirler alması ve küçük ve orta sınıf köylüyü tutarak bu teşekkülleri sıkı murakabe altında bulundurması.

4. Bugün mevcut olan devlet ziraat işletmelerini en ileri teknik ve teşkilâtla geliştirmek, bu işletmeler üstündeki nüfus topluluklarının sosyal ve kültürel hayatını da teşkilâtlandırmak, yükselmek; bu işletmeleri örnek ziraî topluluklar haline getirmek. Bu suretle devlet ziraat işletmeleri ziraatimizin daha ileri safhalara doğru gelişmesinde örnek, önderlik vazifelerini göreceklerdir.

Bu ziraî kalkınma ve teşkilâtlanma faaliyetine bağlı olarak, plânlı ve ahenktar bir surette tatbik edilecek maarif, sıhhat, sosyal yardım, kültür müesseseleri teşkilâtımız ve siyasetimiz de verimli olacak, köy kalkınması davamız halledilmek yoluna girecektir. Köyle şehir arasındaki sosyal hayat, sosyal değer, kültür seviyesi farkları iktisadî temellerindeki anlattığımız farklardan ileri gelir; köylünün geriliği, muhafezakârlığı fıtrî değildir; ekonomik-sosyal şartları değiştiren, bu vasıflar da değişecektir. Köy kalkınması ancak hem iktisadî hem kültürel bünye bir arada ele alınarak, hem sanayi hem ziraat birarada ele alınıp müşterek prensipler ve şartlar üzerine kurularak başarılabilir; parçacı, yamama köy kalkınması görüşlerine karşı bütüncü ve sosyal gerçeklere, realiteye uygun olarak ileri sürdüğümüz görüş budur.

Türkiye İktisat Tarihinin Ana Hatları: Feodalizm Merhalesi

Münir Belen

Türkiye iktisat tarihinin, Osmanlı feodalizminden itibaren bugüne kadar geçirdiği seyri, makaleler serisi halinde okuyucularımıza sunuyoruz. Bu yazıda, Türkiye feodalizminin Tanzimata kadar olan kısmının anahatlarını belirtecek ve gelecek yazılarımızda bu rejimin yıkılışını ve Türkiyenin kapitalist âleme nasıl tâbi oluş yolunu tuttuğunu, iç ve dış tezatlarını, bu vadide cereyan eden mücadelelere temas ederek bugünkü durumumuzu hazırlıyan tarihî seyri hülâsa edecek ve bugünkü iktisadî mes'elelerimize temas ederek tarihimizin ana seyrini anlatmağa çalışacağız.

Türkiyemizin iktisadî bünyesi diğer memleketlerin bünyesi gibi kendisine mahsus bir tekâmül seyri gösterir. Türkiyemizin hususî şartları ile başka ülkelerin şartları arasında iktisat ilmi ve tarihi bakımından müşterek vasıflar ve kanunilik vardır. Muhtelif ülkelere ait hususiyetleri müşterek ana vasıflar bakımından tetkik ettiğimiz zaman birbirine aynı kanunî şartlar dahilinde çok yaklaşan ve birleşen neticelere varmağa ve böylece mukayese etmeğe imkân hasıl olur. İstihsal münasebetleriyle istihsal kuvvetleri arasında tekâmül bakımından bu cemiyetlerin durumlarını incelediğimiz zaman bu karakter birliğini yakalamak birden kolaylaşır.

Feodalizmi, küçük, mahallî, devrinin dinî hukukî kadrosu içinde boğulmuş ve dondurulmuş, ziraat sahasında toprağı işliyen köylünün mülkiyet hakları hâkim siyasî unsurun istismarına göre tahdit edilmiş, basit teknikli küçük el senayiini esnaf teşekkülleri etrafında toplamış, inhisar ve tahdit usulleriîe bütün iktisadî faaliyeti yerinde saymağa mahkûm etmiş ve muhtelif mıntakalar arasında zor şartlar içinde mübadeleye pekaz imkân veren ve hâkim siyasî kuvvetin menfaatlerine göre bütün bu sahaların istismarını sağlıyan geri bir iktisat sistemi olarak tarif edebiliriz.

Bu sistemde bütün istihsal vasıtaları derebeyinin mülkiyetinde olmasına rağmen azlıkta kalan hususî mülkiyet te mevcuttu. Bu şartlar dahilinde istismar edenlerle edilenler arasındaki mücadele feodal rejimin ana vasfını teşkil etmektedir. Şark ve Garp feodal cemiyetleri, hâkim siyasî unsurların tenevvüleri, durumları bakımından ayrılıklar gösterirse de yukarıdaki tarifimizde temas ettiğimiz müşterek vasıflar vardır. Garp feodalizminde muhtelif bölgeleri ayrı ayrı ellerinde bulunduran beyler (seigneurs) vardı. Osmanlılarda, istilâ edilen topraklarda fetihten önce mevcut olan istihsal, toprak istismarı münasebetleri aynen muhafaza edilerek bu toprakları ellerinde bulunduran derebeylerin yerine sultan ve onun da kendi yerine tayin ettiği kimse gelmişti. Evvelce derebeyle köylü arasında zımnen devam ettiği farzolunan mukavelede derebeyinin yerini sultan alarak bütün bu toprakların sahibi olmuştu; bu topraklara mirî arazi adı veriliyordu.

Böylece merkezileşen teşkilât içinde hiyerarşik, "basamaklı", bir feodal zümre meydana gelmiş, sultan adına ve ondan aldığı selâhiyetle menfaatlenmeğe başlamıştı. Bu merkezîleşme şarkta çok milletli devletlerde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğunda da daha feodalizm dağınıklığı

giderilmeden ve kapitalist millî bir devlet kurulmadan önce doğagelen hususî feodal bir tiptir; bu merkezî devletin kurulmasına sebep kârlı ve kazançlı istilâ harplerinin sıralanıp devam etmiş olmasıdır. Garpta ise toprak senyörün esas mülkiyetinde kalmıştı; üzerinde çalışan köylünün bu topraktan sebepsiz ayrılmağa hiç hakkı yoktu. Köylüler istihsal ettikleri mahsullerinin yüzde 10-75 ne kadar mühim bir kısmını "sahibi arz" addolunan derebeye vermek zorunda idiler. Bu mecburiyet, dinî hukuk (droits canoniques) ile teyit edilmişti.

Osmanlı İmparatorluğunda sultanın (merkezî feodalın) toprak üzerinde geniş hakları vardı. Bu haklar köklerini eski islâmî hak kaidelerinden ibaret olan şer'î ve istilânın ortaya koyduğu şartlardan doğan ve adına "örfî" denilen iki hukuk sisteminden alıyordu. Garpta olduğu gibi köylünün, mülkiyeti siyasî zümreye atfolunan bu mirî topraklar üzerinde mülkiyet hakkı yoktu. Büyük hizmetlerde bulunmuş paşalar, kumandanlar ve evliya sülalesinden ibaret olan timar, zeamet ve has erbabı sultanın mirî topraklarının varidatının mühim bir kısmını almakta ve aldıkları varidat nisbetinde padişaha mücehhez asker vermek zorunda idiler. Bu topraklar kaydı hayat şartıyla ve sülalelerin devamı müddetince fermanla verilirdi. İstihsal olunan toprak mahsulünün mühim bir kısmını teşkil eden "resmi çift" i, veya daha sonra öşür adı verilen miktarı sipahiye — beye — vermek zorunda idiler. Ayrıca angarya ve fermanların ihdas ettiği vesilelerle türlü vergiler verilirdi. Bu miktar bazan mahsulün yarısını bile tecavüz ederdi. Toprak köylüye verilirken "icarei muaccele" ve "resmi tapu" adıla mühim bir miktar para alınırdı: ve bu miktar, sayıları pek az bulunan hususî mülklerin satış bedellerine yakındı. Timar, zeamet ve has erbabı ile mukaddes sülalelere mensup olanlar (Hacı Bektaş ve Mevlâna sülaleleri gibi) ve istilâ edilen yerlerde feodal hukuku ifa eden gayri müslüm ve arap derebeyleri (voyvodalar ve arap şeyhleri) örfî hukuk kâidelerine tâbi tutuluyordu. Bunların toprak üzerindeki hakları şer'î intikal hukuku olan "feraiz" kaidelerine tâbi değildi. Örfî hukuka göre derebeylik hakları büyük evlâda kalırdı.

Toprak işletme birliğinin muhafazası bakımından toprak intikali meselelerinde müstahsil köylü hakkında da feraiz kaideleri tatbik edilmezdi. Kardeşten öteye toprak intikal etmezdi; kardeşin yokluğu halinde sipahi (bey) toprağı dilediğine vermekte muhtar kalırdı. İmparatorluğun ilk devrelerinde istilâ edilen arazideki serf'lere beylik eden feodaller beyliklerini muhafaza ve müslüman hukukunun kendilerine verdiği imkânlardan istifade etmek, "cizye" ve "haraç" tan kurtulmak için müslüman olmuşlardı.

İmparatorlukta zaman zaman malî darlıklar yüzünden yapılan müsadelere karşı muhafaza ve idame maksadı ile güçlükle tesis edilebilen hususî mülkleri vakıf haline getirmek yolu tutulmuştu. Dinî maksatları ve evlât ve onların nesillerinin refahını istihdaf eden vakıflar her türlü tekâlüften muaf tutuluyordu. Hukukan ilâhî maksatlara tahsis edilmiş olan vakıflar böylece satılamaz bir hale gelmişlerdi ve böylece bu toprakların verasetleri teminat altına alınmış bulunuyordu. Tesis edilen vakıfların çoğalması ve bu mülklerin satılamazlığı Tanzimata doğru mühim içtimaî engeller doğurmuş ve bilâhare bu meselenin halli için şer'î formüller aranmıştı. Bozulan arazi sistemi ve evkaf hakkında tanzimattan sonra kanunlar neşredilmişti. Bu suretle feodal arazi meseleleri yeni şekiller alıyordu. Bu meseleye bilâhare temas edeceğiz.

İstilâların azalması, mağlubiyetlerin tevalisi sebebi ile talanların kesilmesi padişah ve beyleri hülâsa bütün devlet me-

kanizmasını müşkül mevkie düşürmüştü. Bu açığı kapamak maksadı ile köylü mutaddan daha fazla soyulmağa başlanmıştı. Mutad vergilerden mada mevzusuz, matrahsız köy başına rastgele yapılan ve adına «tekâlifi örfiye» denilen yeni vergilerle bu soygun kuvvetlenmişti. Tanzimat iş olarak aşarın ve vergilerin islâhını ele almıştı.

Fransız ansiklopedisti Volny, Halep arazi tahrirlerinde 4 500'e varan köylerin 18 inci asrın sonunda 3 200'e kadar düştüğünü, bir çeşit jandarmaya benziyen askerlerden mürekkep "levent"lerin köylüleri "yağ isterim, yumurta isterim, para isterim" gibi vesilelerle soyduklarını uzun uzun anlatmaktadır. Boşalan köylerin yerini ölü toprakların aldığı bu devrede, mirî arazi üzerinde hususî büyük çiftliklerin doğduğunu görüyoruz. Bu devirde siyasî buhranlar yüzünden bazı mirî topraklar büyük paralar mukabilinde hususî mülk olarak tefviz edilmeğe başlanmıştı; beyliği, sipahiliği, babadan oğula intikal eden bu arazi üzerinde hemen hemen tam mülkiyet ve istismar haklarını böylece edinen "ayan" ile fakir köylü arasında içtimaî tezatlar kuvvetlenmişti. İkinci Mahmut devrinde Rumeli Ayanı siyasî bir kuvvet olarak devlet işlerine müdahale etmiş ve Alemdar Mustafa paşa padişahla "senedi ittifak" adlı bir hukuk beyannamesi imzalamıştı.

Osmanlı İmparatorluğunda adına "reaya" (sürü) denilen ve her türlü soyguna maruz halk kitelsi vergilerden mada türlü angaryelerle soyuluyor, ezilen köylülerle ufak beylerin büyük beylere, paşalara ve padişaha karşı isyanları bütün İmparatorluk tarihi boyunca devam etmişti. Celâli hareketleri adı verilen bu köylü ayaklanmaları, o zamanların zayıf olan şehirlerinin ileri inkilâpçı sınıflarının önderliğinden mahrum bulunmaları yüzünden kanlı ve ağır mağlubiyetlerle devam etmişti. Balkan memleketlerinde fakir köylülerin Türk beylerine ve kendi ırkdaş ve dindaşlarından mürekkep çorbacı feodallerine karşı mücadeleleri, din ve kültür ayrılıkları hasebile, dışardan, Garpten aldıkları ilhamlarla millî mücadelelerinin nüvelerini teşkil ediyordu.

Ticaret hayatına gelince:

Büyük şehirlerde, limanlarda, İmparatorluğun her köşesinden, Hintten, Çinden ve Avrupanın en uzak yerlerinden nadide kıymetli mallarla pahalı toprak mahsullerini kervanlarla getirip feodal istismarcılara satan oldukça ehemmiyetli bir tüccar zümresi vardı. Hint deniz yolunun henüz bilinmediği tarihlerde büyük ticaret yollarının İmparatorluktan geçtiği devirlerde bu ticarî sınıfın daha mühim bir mevkii vardı. Şehirlerde gümrük işlerinin iltizamını ellerinde bulunduran büyük tüccar ve sarrafların zenginlikleri Garpta ticaret kapitalizminin inkişafına muvazî olarak artmakta idi. Umumiyetle hiristiyan reayadan mürekkep olan bu tüccarlar, kapitülasyonların verdiği fırsatlarla ticaretini yaptıkları ecnebî devletlerin himayesine mazhar olmuşlardır. İmparatorluğun reayası kalarak, bu devletlerin mahmî tabası haline gelmişlerdi; bu suretle, İmparatorluğun, ticaretin inkişafına imkân vermiyen müsadere ve buna benzer yolsuz hareketlerinden kendilerini korumak istemişlerdi. Daha sonra genişliyen bu zümre bir sürü gaile ve islâhat vesilesi olarak emperyalist devletlerin işine yaramıştır.

Feodal sistem ticareti de mühim ve sıkı kayıtlara tâbi tutmuştu. Büyük menfaatler ve hediyeler mukabilinde elde edilen fermanları haiz olmıyan kimseler ticaret yapamazlardı. Padişah tarafından tüccarlara ve bu tüccarların müstahdemlerine verilen fermanlar kervanların geçtikleri ve ticaret faaliyetinin cereyan ettiği yerlerin muhakeme sicillerine kaydolunurdu. 18 inci asrın sonunda hiristiyan reaya tüccarlarına beratlı Hint ve Avrupa

tüccarı adı veriliyordu. Müslüman Türk tüccarlarına da "hayriye" deniliyordu. Ticarî mübadele de dahilî gümrüklerle esaslı bir takyit ve tahdide tâbi idi. "Amediye", "reftiye","masdariye", "resmi harç,, adı altında alınan vergiler malların kıymetlerinin yüzde ellisini buluyordu. İstanbuldan Ankaraya kadar 7-8 yerde gümrük mecburiyeti vardı; bu gümrükler oradaki bey tarafından sultan namına alınırdı.

Osmanlı İmparatorluğunun şehirlerinde, usta ellerde yapılan ve Garptaki emsalinden üstün, ileri bir el-tezgâh sanayii vardı. İmal sırları loncaların ananeci ve gizli çerçevesi içinde saklanan bu sanayiin pamuklu renkli bezler, çuha, şal, halı, kilim, cam, seramik, saraç mamûlleri Garp Avrupasına ihracat yapabiliyordu. Bilhassa halktan ziyade derebey konakları, saraylar için imalâtta bulunan esnaf loncaları etrafında birleştirilmiş ve loncalar dışında esnaflık ve san'atkârlığın icrası yasak edilerek sanayi faaliyeti de böylece tahdit ve takyit edilmişti. Her esnafın ayrı bir loncası vardı. Bu loncaların umumî ve hususî mahalleri, idare hususunda kendilerine tevdi edilmiş usta ve ihtiyar heyetleri vardı. Ayrıca loncaların yardım sandıkları, bütün esnafa müşterek orta malları vardı. Loncaların başında şeyh, nakib ve yiğit başı adı verilen reisleri vardı. Loncalar esnafa ait müşterek işleri tedvir, esnaf arasındaki ihtilâfları hal, imâlatı tayin eden usullere göre idame ve yapılan mallarda aranan gerekli vasıfları tayin ederlerdi. Bu vasıflar, "feodal standardizasyon" dışında yapılan malların men'ini kadıdan talep ederlerdi. İmparatorluğun ilk asırlarında loncalar "sunufu fütuvvet" tarikının tesiri altında kalmış bir teşekkül idi. Her esnaf zümresi bir pirin etrafında toplanmıştı. Medrese taassubuna nazaran daha geniş olan sufî mezheplerin tesiri altında kalan loncaların layık bir mahiyet aldığını görüyoruz. Hiristiyan ve müslüman esnaf sonraları aynı loncalarda birleşiyor ve şeyhin adı "yiğit başı" olarak değişmiş bulunuyordu. Sonraları bu teşkilâtta şeyhlik ve yiğit başılık ekber evlâda intikal eden, esnafı soyan bir hal almıştı. 18 inci asırda dinî taassubun kuvvetlenmesi üzerine müslüman ve hiristiyan loncaların ayrıldığını görüyoruz.

Bizde loncalar, Garpta olduğu gibi, siyasî bir muhtariyet sahibi olamamışlar, daima sultanın adına kadının mürakabesi altında kalmışlardı. San'at ve ticaretin icrasını tahdit eden diğer bir engel de gediklerdi. Gedik muayyen bir mahalde (gayrı menkule bağlı aynî bir hak olarak) san'at ce ticaretle iştigal etmek veya her nerede olursa bir san'atı icraya hakkı olduğunu mübeyyin "höcceti" haiz olmak sureti ile "müstakar" ve "havaî" olmak üzere iki kısma ayrılırdı.

Piyasaya arzedilen malların tesbit edilen vasıflara göre yapılıp yapılmadığını sultan namına kontrol etmeğe kadının geniş selâhiyeti vardı. Loncaların dar kadrosu içinde imâl edilen mallar, evsaf bakımından kontrol edildikten sonra mühürlenir ve kadı tarafından narh kanunlarına göre narhları mürakabe edilirdi. İthalât mallarından "resmi damga" adıyla bir vergi alınırdı İstanbulda bu işler "ihtisab" (belediye teşkilâtı) tarafından idare edilirdi Kadılar alınan öşrün pazarlara arzında devlet maliyesi bakımından kıymetlendirilmesi için sultan adına azamî fiyatını tesbit ile narhlara bağlardı. Hülâsa feodal sistemin idamesi için, arazi meselelerini, ticareti, sanayii, pazarları mürakabe de kadının geniş selâhiyeti vardı. Bu husus şer'î hukuk kaideleri dışında örfî kanunnameler halinde birleştirilmişti.

Devlet teşkilâtı, ilim ve fen bu alt bünye şartlarına göre teşekkül etmişti. İmparatorlukta loncalar dışında ilk sanayi kapitalizminin nüvesini teşkil eden manüfaktürler de vardı. 16-17 inci asırlarda Bursada 40-50 tezgâhlı ipekli "kârhane-

leri" vardı. Dahilî feodal şartların ve istismarın kuvvetlenmesi bu nüvelerin inkişafına mani olmuştu. Bu devirde ilim dinin kötü iskolastiği içinde bocalıyor, bir terakki göstermiyordu. Bu Ortaçağ alt bünyesi üstünde ilim islâm dininin iskolastiği içinde bocalıyordu. Fatih ve Kanunî zamanlarında kazandığı ileriliği bile 17-18 inci asırlarda kapanan içtihat kapısının kapanması ile yerinde sayacak kadar mıhlandırılmış bulunuyordu. Fatih ve Kanunî devirlerinde medreselerde riyaziye, tıp ve kozmoğrafyaya yer verilmekteyken daha sonraları medreseler yalnız arap dili, fıkıh (islâm hukuku), kelâm tedrisatı ile meşgul olmıya başlamışlardı. Bütün ilim faaliyeti eski surî mantığın tatbikatından başka bir şey değildi. Osmanlı cemiyetinde iktisaden ilerliyen öncü bir sınıf bulunmadığı için buna bel veren fikir hareketleri doğmamıştı. Tokatlı Lütfi gibi ileri ilim adamları, feodalizmin taassubuna karşı gelen 60 medreseli matbu kitap okudukları için idam edilmişlerdi. Evliya Çelebi ve Kâtip Çelebi gibi ileri âlimler zamanlarına göre fikrî ilerilikler göstermişlerdi. Kâtip Çelebi (Mizanı Hak) adlı eserinin onuncu sahifesinde anlattığı vechile Fatihin kurduğu sekiz medresede haşiyei tefsir, şerhi mevafık gibi şeyler okutuluyordu. Bu ilimler müsbet ilimlere karşı müsbet olmıyan ilim ve fenlerin müdafaası mahiyetinde olması hasebi ile bu ilimleri bilmek iktiza ediyordu. Bu bahislerin felsefiyat olması hasebi ile okutulması menedilmişti. Dört yüz bin liraya malolmuş olan Takiüddin'in rasathanesi yıldızların harekâtını tetkik etmek, zelzele ve belâları mucip olacağı fetvası ile yıktırılmıştı. Hiristiyan, Müslüman ve taşralı halkın kıyafetlerinin bile takyit ve tayin edilmiş bulunduğu bu feodal şartlar dahilinde Garptaki ümanist hareketlerin İmparatorlukta meydana gelmesine imkân yoktu.

Gelecek yazılarımızda tanzimata kadar iktisadî sistemin istihale ve tahavvüllerini, Garp sanayi inkılâbının yıkıcı tesirlerini, ve buna karşı alınan tedbirleri, artıkları bugün bile bir içtimaî engel olan derebeylerin geçirdiği hukukî istihaleleri ve 1838-1908 seneleri zarfında yarı müstemleke oluş seyrini, 1908-1923, 1923 ten bugüne kadar olan devreyi tetkik edeceğiz.

Güle ve Bülbüle Dair

Suat TAŞER

Gül hikâyesi meşhurdur,
Gülden daha meşhur bir hikâye:
Rivayetin rivayetine göre
Güller gülistanda gülerken
bir kenarda dertli bir bülbül varmış,
güle aşıkmış bülbül
ağlarmış.
Bülbül ağlıya dursun
güller gülistanda gülerken.
Derken
gel zaman, git zaman
dört mevsimde bir
saraylarda gül tenli cariyeler,
bahçelerde cariye tenli güller
gülüşür
nazu işve eder
ve koklaşırlarmış.
Gül renginden mağrur
kokusundan emin,
fettanlık öğrenmiş dilber cariyelerden
bülbüle uzaktan bakarmış,
ve bizim zavallı bülbül
güle aşıkmış
ağlarmış.
Hülasa-i kelâm
gel zaman, git zaman
gün geldi
güller göç eyledi gülistandan
ve derdi-aşkı-bülbül
bülbülde kaldı.
Şairler peşiman oldu:
cefayı gülden,
vefayı bülbülden öğrendiklerine;
ve gûya nüzul indi sanılır
gülün kokusuna,
bülbülün sesine!
Biri kokmaz,
Biri ötmez oldu artık,

ve binnetice
derdi-aşkı-bülbül
        ve cefayı gül
                hayal oldu.
Bülbül konmuş derler
bağlamanın sarı teline
bu doğru ise eğer,
Karacaoğlanın, Hafızın, ve Nedimin Kemaline
ve bunların
şu malum
    şu meşhur haline
        göz yummak icap eder.
Bir yokmuş, bir varmış
devri-saltanatı-gülde
bülbül güle aşıkmış,
        bülbül ağlarmış.
Sesini duymadım güzel kuş,
resmini gördüm
—güzelliğini de resimden tanırım—.
Yanıkmış sesin
yaralı bir yürekten gelir gibi
ve yanık yanık ötermişsin;
duymadım!
Bu bir saygısızlıktır belki,
utanılacak bir haldir
        o senin büyük şöhretine karşı.
Fakat duymadım!
Affedersin
derdi sesinden büyük,
sesi derdinden meşhur
        güzel, küçük kuş
                tekrar tekrar affedersin!
Gül düşmanı değilim,
bahçelerin semtine uğramamaya yemin etmedim!
ve güller
beni yakmış değil.
Gülü
dalında da severim,
        sevdiğim kızın elinde de.
Gül düşmanı değilim,
değilim ama
şu gül ve bülbül hikâyesine düşmanım,
tiksinti veriyor adama.
Haylı zamandır
gül kokmaktan usandı,
bülbül utandı ağlamaktan

ama bizim şairler utanmadı
halâ güle, bülbüle dair
şiir yazmaktan.
İnsan hali bu,
aç kalırsın
gül kokusu, derler
burnuna gül tutarlar.
Aşka düşersin
bülbül sesi, derler
rahmetli bülbülün sesini tavsiye ederler!
Düpedüz alay etmek,
ırzına sövmektir bu adamın,
canına kasteylemektir.
Haberin ola:
derdi sesinden büyük,
sesi derdinden meşhur
güzel, küçük kuş!
Ahdi var konuşmıyan insanların
canına kıyacaklar
senin
ve şu hikâyenizi
böyle berbat edenlerin..
Otur oturduğun yerde,
kes sesisini!
Yüklen minicik sırtına altın kafesini
derdini yumak, yumak geri sar
ve yirminci asrın dünyasından çek arabayı!
Şimdi can derdine düştük biz
kavgamız ekmek kavgasıdır
lâf değil!
Hayata doymadan gidiyor
gidenlerimiz.
Şimdi can derdine düştük,
mamafih harpten sonra bir uğrayıver
o zaman senin meseleni de hallederiz.

Şiirlerime Nasihat

Suat TAŞER

Karıncalar ve örümcekler
hallerinden memnundur,
biz insanlar öyle değiliz,
hele aramızdaki şairler!
Canı sıkılan, sevgilisine hükmünü yürütemiyen
hıncını bulutlardan, bahar rüzgârından ve yıldızlardan alır!
Sanki bunlar şairlerin keyfi için yaratılmış,
(veya şairler bunlara sataşmak için).
Ey benim şiirlerim!
İnsanların peşini bırakmıyacaksınız,
dünyanın herhangi bir yerinde
yalnız bir fâniye ait olmaktan utanacaksınız.
Hudutlar ve kanunlar
haritalarda ve kitaplarda kalsın,
Siz hudutsuz ve kanunsuz yaşayacaksınız.

Psikoloji ve Yeni Neslin Yetişmesi [1]

Dr. Muzaffer Şerif BAŞOĞLU

Biz kıymetleri çürümüş, tereddî etmiş bir imparatorluk bünyesinden kurtularak çıktık. Yeni baştan, yeni esaslar üzerinde kuruluş halinde bulunan bir memleketin çocuklarıyız. Memleket emperyalist müstevlilerden temizlendikten sonra ileri medeniyet seviyesine uygun, ileri kültürlü bir Cumhuriyet meydana getirmeğe koyulluk. Öyle bir Cumhuriyet ki endüstride, ziraatta, imar işlerinde, sıhhat işinde dünyanın ileri ve inkılâpcı memleketleri arasında yer alsın. Öyle bir Cumhuriyet ki orada artık derebeylik, müteğallibelik bir daha yüzünü göstermesin, vatandaşları arasında gelişme imkânları ve refah imkânları bakımından imtiyaz farkları olmasın. Esasında birbirine organik bir surette bağlı olan ve bütün bir cemiyet yapısı anlayışına dayanan bu işlerin gerçekleşmesinde mühendisin, ziraatcının, doktorun ilâh.. vazifeleri yanında bir de vatandaş, bir insan yetiştirme vazifesi var ki her meslekte, her işte bulunduğu için hususî bir ehemmiyet kazanıyor. Öyle bir vatandaş ki memleketin, halkın refahını kendi refahı üstünde tutsun, onun menfaatlarını kendi menfaatlarının ve zümre menfaatlarının üstünde tutsun, bu uğurda canla başla çalışsın, esen rüzgârlara göre dönmesin. Bu yolda çalışırken onu iten kuvvet yalnız dıştan gelen tazyıklar ve müeyyideler olmasın, fakat içinden duyduğu mes'uliyet ve vazife duygusu olsun. Böyle yüksek cemiyet ve insanlık kıymetlerine içten bağlanmış olan bir vatandaşa artık vazifelerini ihtar etmeğe lüzum kalmaz; o, bunları içten duyduğu bağlılıkla yapar. Her mevzuda olduğu gibi insan mevzuunda da evvelâ, elimizde işleyeceğimiz materyelin tabiatını incelememiz, bilmemiz lâzım gelir. Ancak bu suretledir ki elimizdeki materyelle, yani insanla, bilerek meşgul olabiliriz, onu istediğimiz şekilde yoğurabiliriz.

Psikolojik durum bakımından tabiat bize insan yavrusu, yani üzerinde işlenecek insan materyeli hakkında ne veriyor? Bu hususta varılan neticelerin bir hülâsasını vermek bile mevzuumuzu aşırı derecede genişletir. Onun için burada yalnız, elimizdeki mühim konu ile ilgili olan, bir ana hakikati belirtmeği yeter göreceğim. Çocuğa ilk yaşlarda insiyakları, iştihaları, arzuları ve hevesleri hâkimdir. Bu istekler, havesler, iştihalar onda mutlaktır, içtimaî ve maddî bütün etrafı (bunu meş'ur olarak bilmediği halde, onun nazarında) ancak onu tatmin etmek için vardır. Hatta, diyebiliriz ki annesi ancak onu tatmin etmek içindir. İşte çocuk döneklik̇lerinin, hercailiklerinin mantıksızlıklarının kökü buradadır.

Yetişkinler arasında konuşmalar, umumiyetle, biribirine bir şeyler anlatmak içindir. Bunun için ekseriya, biri söyler, biri dinler; sonra söyleyen susar, dinleyen söyler. Kalbuki muayyen yaşlara kadar, çocuklarda böyle değildir. Çocuk, çok zaman, başkalarına bir şey anlatmak için konuşmaz, kendini tatmin etmek için konuşur, konuşması, çok zaman başkasına

(1) Ankara Üniversitesi Haftası münasebetiyle geçen Eylülde Hatay'da bir konferans olarak verilmiş olan bu yazının aslı, Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesinin çıkarmakta olduğu konferanslar kitabındadır.

bir şey anlatmak için değildir. Bunun gibi çocuk mantığı muntazam işleyen yetişkin mantığı gibi değildir. Dakikadan dakikaya kendini naksedebilir, şimdi ak dediğine bir dakika sonra kara diyebilir. Bu da, diğer hususlar gibi, çocuk mantığının arzulara, heveslere tâbi oluşundan ileri gelir. Bir çok ruhiyatçıların sistemli bir surette müşahede ve derecesini tayin ettikleri, bu neticelere uygun neticeleri biz 1937 de Gazi Terbiye Enstitüsünde yaptığımız araştırmalarla elde ettik. Çocuğun psikolojik makanizmasına arzuların, heveslerinin, iştihalarının hâkim olduğunu müşahhas bir misalle daha aydınlatmak için en son olarak çocukların kelime tariflerini ele alalım. Çocuğun zekâsını ölçmek için kullanılan testler arasında muhtelif yaşlar için, kelime tarifeleri de vardır. Küçük yaşlarda çocukların tarifleri kullanışa, hatta, bir şeyin kendi üzerlerinde olan müsbet veya menfi tesirine göredir. Ona, meselâ, kaşık deseniz "yemem içindir" cevabını verebilir. Çocuklar küçük yaşlarda kendi üzerlerindeki tesirinden mustakil olarak tarifler veremezler. Her şey kendilerine, daha doğrusu, kendi arzu ve heveslerine göredir. Bazı büyük ruhiyatçılar bunu egosantrik olarak karakterize etmişlerdir.

Halbuki iyi vatandaş arzularının heveslerinin esen rüzgârlarına tâbi olarak dönmeyen insandır. İyi vatandaş, iyi insan şahsî menfaatlara göre dönmeyen insandır. Kendi arzularını, heveslerini yenip cemiyetin menfaatlerini üstün tutabilen insandır. İcabında, bağlandığı yüksek cemiyet ve insanlık kıymetleri için kendini feda eden insandır. Hakiki vatandaş, hakikî insan kafasını, hislerini ve haraketlerini, kendi keyfine, kendi heveslerine, kendi arzularına, iştihalarına ve ihtiraslarına göre değil, benimsediği, yüksek tuttuğu bazı yüksek cemiyet ve insanlık kıymetlerine ve kaidelerine göre tanzim eden insandır. **Demek ki vatandaşlık ve insanlık terbiyesinin esası insan yavrusunu kaidelerle, kıymetlerle düşünür, hisseder ve hareket eder hale getirmektir.**

Halbuki, biz gördük ki, insan çocukluğunda arzularından, heveslerinden ve keyiflerinden başka hiç bir kaide tanımaz. O halde bize mevzuumuzun anahatlarını verecek olan şu suali sorabiliriz: İnsan yavrusunun arzuların heveslerin mutlaklığından kurtulup kaidelere, kıymetlere göre düşünmesi, his ve hareket etmesi nasıl meydana geliyor? İyi bir vatandaş, iyi bir insan olabilmek için hislerimizde ve hareketlerimizde kendi arzu ve keyiflerimizi değil, bizi aşan ve keyfimize göre değişmeyen bazı cemiyet ve insanlık kıymetlerini esas tutar hale gelmek lâzımdır. Hislerimizi, heyecanlarımızı ve hareketlerimizi buna göre ayarlıyabilmek için kendimizi aşan bu kıymetleri iyice içimize sindirmek lazımdır. Yüksek vazife mesuliyet ve fedakârlık duygusunun kaynağı burasıdır. Karakterli vatandaşlar, ahlakî mânada idealist insanlar yetiştirelim diyoruz. Yüksek karakterli, ahlâkî mânada idealist adam demek içten inandığı bazı cemiyet ve insanlık kaidelerine, ve kıymetlerine göre hareket eden, esen rüzgârlara göre dönmeyen adam demektir. Yoksa karakter, ahlâk idealizmi boş kelimeler olmaktan öteye geçmez. Şu halde hakikî vatandaşlık terbiyesi demek çocuklara ve gençlere cemiyetin, halkın hakikî gerçeklerini ifade eden ve onun hakikî ihtiyaçlarından doğan yüksek kıymetlerin ve kaidelern aşılanması ve mal edilmesi demektir.

Gördük ki insan başlangıçta, ilk çocukluğunda hava ve heveslerinin, keyiflerinin zebunudur, egosantrikdir. Kaideleri, kıymetleri içten benimsemek gelişmesi nasıl meydana geliyor? Bunu layıkiyle kavramak bize hakikî vatandaş ve insan yetiştirmenin nazarî esasını ve gerçek terbiye istikametini verecektir.

Psikoloji araştırmaları bu hususta

bize çok esaslı bir istikamet veriyor. Bu istikameti iyice kavramak bize yapmacık olmıyan, sun'î olmıyan gerçek bir vatandaş karakterinin nasıl yoğrulabileceği ve hangi kıymetlerin vatandaşlar tarafından (zorla değil) içten kavranabileceği hakkında bir ana fikir veriyor, bazı mühim terbiye tatbikatı buradan çıkacaktır.

Şimdi çocuğun kendi keyfinden müstakil kaidelere, kıymetlere göre duyar, hareket eder hale gelmesinin belli başlı safhalarını, inceliklerini gözden kaçırarak, kabaca, hülâsa edelim. Bu safhaları müşahhas olarak belirtmek için bunların üstünden mücerret olarak değil, fakat çocukların il kbenimsediği ve bilfiil kullandığı kaideler arasında olan oyun kaidelerini canlı misal olarak almak suretiyle geçelim. Çocuk evvelâ başka çocuklarla birlikte oyniyamaz. Çünkü birlikte oynamak için oyun da olsa, karşılıklı olarak bazı kaidelere riayet etmek icabeder. Üç dört yaşında çocuk yalnız kendi keyfine tâbidir, değil mantıkî ve ahlâkî bir kaideye, oyun kaidesine bile riayet edemez. Bu yaşlarda çocuk, daha ziyade, kendi kendineoynar. Piaget'nin kullandığı tabirle buna ferdî ve harekî safha develim.

Dört beş yaşından sonra çocuk başka çocuklarla birlikte oynamaya başlar. Kaidelere riayet etmemesi, oyunu kendi keyfine göre oynamak istemesi yüzünden mızıkçılık yaptığı haller nâdir olmamakla beraber, oyunun devamı müddetince oyun kaidelerine riayet gösterir. Fakat henüz bu yıllarda kaidelerin karşılıklı münasebetleri, karşılıklı hareketleri tanzim etmek için olduğunu kavrayamaz. Henüz bu yaşlarda, kaideler onun için mutlaktır., Büyükler, Ana-Baba tarafından konmuştur. Onun için riayet edilmesi lâzımdır. Bir şey yapmak fenadır, çünkü o ana ve baba, yahut başka büyükler tarafından men'edilmiştir. Bu safhadan sonra oyunun kaidelerinin oyundakilerin rızası ile oyunun durumu icabı meydana getirildiği safhası gelir ki artık burada kaideler mutlak bir surette tepeden konmuş olduğu şuuru zail olmağa başlar. İşte bu safhadadır ki çocuk kaidelere içten gelen bir bağla, muhtar bir surette, inanmaya başlar. Kaideye içten bağlanma, içten riayet safhası diyebileceğimiz bu safhaya egosantrisizm'in kuvvetinin zail olmasiyle girilir. Bu şu demektir ki artık çocuk insanların ve her şeyin kendisini tatmin etmek için var olmadığını iyice kavramağa başlamıştır. Kendinin merkez olmadığını, dünyada başkalarının da arzuları ve hevesleri olduğunu, ancak karşılıklı bir surette konuşabileceğini, oynıyabileceğini, muhakeme yürütebileceğini, mantıkî olunabileceğini, gerçeklerle karşılaşdıkça, kabul etmeğe doğru yol alır. Oyun kaidelerine riayet egosantrizm'in kuvvetinin kaybolmasiyle, zeval bulmasıyle meydana geldiği gibi mantıkî olarak muhakeme, karşılıklı konuşma ve düşünme, karşılıklı saygı, vazife ve mes'uliyet duygusu da egosantrizm'in kuvvetinin kaybolmasiyle, zaiflamasiyle yerleşir ve kuvvetlenir.

Şu halde demek oluyor ki, insanın keyfine göre hareket etmemesi, âmn zevkleriyle sürüklenmemesi, yüksek vatandaşlık ve insanlık kıymetleri edinmesi, hislerini ve hareketlerini bunların tanzim ettiği vazife ve mes'uliyet duygularına göre ayarlaması, icabında bu uğurda maddesinden ve mânasından fedakârlıklarda bulunması için ona yalnız kendini, kendi hazlarını mihver yaptıran, egosantrik safhayı aşması icabeder. Egosantrik safhanın aşılması ise yalnız yılların geçmesiyle kendiliğinden meydana gelen bir gelişme değildir. Eğer insan kendini saran cemiyet ve madde âleminin tenbihleri ile, tazyıkleriyle, mukavemetleriyle, mükellefiyetleriyle karşılaşmasaydı onda, yüz yıl da yaşasa, bir vazife ve mes'uliyet duygusu, fedakârlık duygusu doğmazdı. Nitekim bunu derece derece, naz ve istiğ-

na içinde yetiştirilmiş, hemen her arzuları tatmin olunmuş zengin ve aristokrat ailelerin şımarık, zekâları geri kalmış, burunlarından ötesini görmeyen, bütün âlemin kendileriyle meşgul olmasını istiyen parazit ve mütereddi çocuklarında ve gençlerinde görüyoruz.

Egosantirizm'in aşılması dışarıdan görülen mukavemetler, tahditler, yasaklar ve başka insanlarla müşterek faaliyetlere girişmek, iş birliğinde bulunmak sayesinde meydana geliyor. Çocuk dışardan hem maddî âlemin, hem de içtimaî muhitin mukavemetleri ile karşılaşıyor. Maddî muhiti alalım: Çocuk dikkat etmeden hareket ederse yandığını, düştüğünü, canının acıdığını idrak ediyor. Bu suretle tabiat çocuğa kendi determinizmini evvelâ zorla kabul ettirmiş oluyor. Şüphesiz çocuk mantığının, çocuğun kaidelere göre hareket etmek icap ettiğini kavramasının gelişmesinde bunun müsbet bir tesiri vardır.

Fakat çocuk egosantrizm'inin aşılmasında en büyük tesir içtimaî muhitten geliyor. Yaşaması için evvelâ bütün diğer hayvan yavrularından ziyade, yetişkinlerin bakımına, ihtimamıza muhtaç olan çocuk kendi kendine yürür, konuşur yani anlar, elbiselerini giyer hale geldikten sonra yetişkinler (ana, baba, kardeşler ilâh) onun önüne, yaşına göre, bir takım mükellefiyetler, yasaklar ve mukavemetler koyuyorlar, çocuk bunlara aykırı hareket ettikçe azarlanıyor, döğülüyor yahut başka türlü cezalandırılıyor; bazı kaidelere riayet etmenin bir zaruret olduğunu idrak ediyor.

Zorla ona kabul ettirilen yahut onun üzerinde büyük tesiri olan yetişkinlerin (Ananın, babanın, ablanın, ağabeynin ilâh) mutlak tesirinden dolayı yüklenen kaideler, kıymetler çocuğa dışardan tıkılmış olan kaidelerdir, kıymetlerdir; içinden asıl bağlandığı, yüksek tuttuğu kaideler, kıymetler bunalr değildir. Bir kaideye riayet edilmesi lâzım gelen kaidedir; bir kıymet yüksek tutulması lâzım gelen kıymettir, çünkü büyükler böyle istemişlerdir yahut böyle söylemişlerdir. Çocuğun asıl benimsediği, içine sindirdiği kıymetler ve kaideler başka insanlarla oyun faaliyetleri, hayat faaliyetleri içinde yaşayarak edindiği kıymetlerdir,, kaidelerdir. Meselâ çocuğun müşahhas olarak yaşadığı âleme çok yakın olduğu için, oyun faaliyetlerini alalım. Karşılıklı bir surette yahut gurup halinde oynıyabilmek içinoyuna iştirâk eden herkesin oyun kaidelerine riayet etmesi zaruridir. Bu ise çocuğun bu faaliyet seyri içinde egosantirzm'i bırakmasiyle, kendi heveslerini bırakıp oyunun kaidelerine râm olmasiyle mümkündür. Oyunda mutlaka, her ne bahasına olursa olsun kazanmak istiyen çocuk çabucak ya mızıkcılığa yahut da hileye dökülür ki her ikisi çocukların arzularına heveslerine nazaran, obijektif olan, gayrî şahsî olan oyun kaidelerine aykırıdır. Demek olur ki ahenkli bir oyun birliği için bile, kendi keyfimizi yenmek ve arzularımızı aşıp gayri şahsî hareket etmemiz lâzım gelir, yani oyun kaidelerinin bize değil, bizim oyun kaidelerine tâbi olmamız icabeder.

Büyük ruhiyatçı Piaget'nin sistematik bir surette tetkik ettiği bu oyun kaidelerine riayet durumundan çıkan neticeyi daha ciddi, yetişkinin günlük hayatına daha yakın faaliyetlere teşkil edelim. Çocukların okulda bir duvar gazetesi meydana getirmeleri, gençlerin futbol takımında iyi bir oyun çıkarmaları, bir okul orkestrasının ahenkli bir surette çalınması, bir bahçe temizlenmesi, başarılı bir müsamere verilmesi, kamp faaliyetlerinin düzenli bir surette idamesi, talebelerin kendi alın teriyle bir okul binası meydana getirmesi, bütün bunlar karşılıklı münasebetlerin doğurduğu vazifelerin ve işlerin herkes tarafından namuskâr ve başarılı bir surette yapılmasına yani herkesin biribirleriyle münasebettar bir surette iş ve verdikleri

söz kaidelerine sıkı sıkıya sadakat göstermelerine bağlıdır. Bilhassa eşitlerin giriştikleri bu karşılıklı gurup faaliyetleri kaide ve kıymet duygusunun yani vazife ve mes'uliyet duygusunun çocuğun ve gencin içine yerleşmesinde, onun öz malı haline gelmesinde son derecede müessir bir rolü vardır. Bu suretle canlı iş birliği faaliyetleri içindedir ki çocukta ve gençte içten olan karşılıklı saygı ve sevgi duyguları, vazifeye ve mes'uliyete içten bağlılık duyguları gelişlir ve onun şahsiyetinin uzvî, ayrılmaz bir kazancı haline gelir. Şu halde, diyebiliriz ki, hakikaten içten duyulan, içten sayıldığı için riayet edilen, yüksek tutulan, faaliyetlerde kendini gösteren, icabında uğrunda fedakârlıklarda bulunulan yüksek kaideler ve yüksek kıymetler ancak yaşıtların müşterek ve karşılıklı hayat faaliyetleri içinde paylaşılan, üzerinde emek sarfedilen ve ter dökülen faaliyetlerdir. Sistemli pisikoloji araştırmalarından gelen bu netice bize, senelerce evvel Fransadan aldığımız ve harpten sonra hür bir Fransada kendilerinin bile bırakacağına inandığım, klâsik ve formel terbiye tarzının, talim ve terbiye ikiliğinin ne kadar sakat, psikolojik hayatın gelişmesine ne kadar aykırı olduğunu gösteriyor.

Psikolojik gelişmeye ait verdiğimiz bu hülâsadan yeni neslin ne suretle yetiştirilmesi lâzım geldiği hakkında çıkan pratik tatbikat istikameti son derecede sarihtir ve mühimdir: Çocuklarımızın ve gençlerimizin memleketimize, halkımıza ve insanlığa karşı, sun'i bir gösteriş olarak değil, hakikaten içten duydukları, içten saydıkları ve içten duyarak fedakârlıkta bulundukları kıymetlerle ve bunların icap-ettirdiği vazife ve mes'uliyet bağlılığı ile yetiştirmek için, ilk okuldan üniversitelerimize kadar, her seviyedeki okullarımızda yaşıtlar arasında, ahenkle işlemesi, karşılıklı iş birliği faaliyetlerine bağlı olan müşterek faaliyetleri ön plâna geçirmek ve bütün terbiye faaliyetlerini bu mihver etrafında tanzim etmek bir zarurettir. Bu müşterek faaliyetlerin hakikaten duyulan, yaşanan ve içe sindirilen faaliyetler olması için bu faaliyetlerin okulun günlük ihtiyaçlariyle, muhitteki halkın gerçek durumiyle ve ihtiyaçlariyle ilgili faaliyetler olması icabeder. Bütün okul kategorileri içinde köy Enstitülerimizin faaliyetlerine, çalışma proğramlarına hâkim olan görüş, ilmin de vardığı neticelere uygun olan bu görüştür. Milletler arası terbiye kongrelerinde Köy Enstitülerimizin bünyesini, çalışma tarzlarını haklı bir öğünme ile, izah edebiliriz ve bilhassa burada yetişen gençlerimizi ileri kültürlü, ileri vazife ve mes'uliyet duygulu gençlerolarak takdim edebiliriz.

İleri görüşlü ve halkın gerçek ihtiyaçlarını yakından bilen terbiyecilerin hazırladıkları program ve onların mürakabesi altında tatbik olunan müşahhas ve müşterek yaşıt faaliyetleri bilhassa ilk gençlik çağında bulunan gençlerin terbiyesi bahis mevzuu olunca, büsbütün bir zaruret haline geliyor. Mühim ve esaslı fizyolojik değişmelerden ve bunun icabı olarak artık erkek çocuğun bir adam haline, kız çocuğun bir kadın haline gelmesi yolunda en mühim bir geçit safhası olan ilk gençlikte, az veya çok bir buhran geçirilmesi, az veya çok müvazenesizlikler husule gelmesi (muhtelif cemiyet bünyelerine ve kültürlere göre farklı belirtiler göstermekle beraber) yalnız bizim memleketimize has bir keyfiyet değildir, diyebiliriz ki, beşerî bir haldir. Bizim kendi tetkiklerimiz de gösteriyor ki, az veya çok bir derecede, bu halde bulunan gençlerin, muayyen sebeblerden dolayı bilhassa genç kızların, muhtelif alâkaları, sinema, roman insan tercihleri üzerinde en yakın, doğrudan doğruya tesir kendi yaşıtlarıdır. O dereceye kadar ki bunların kendi aralarında mahremiyet gurupları meydana getirdikleri, daha ziyade kendi âlemlerinde haşır

Karadeniz Bölgesinde Toprak Meselesi

Halil AYTEKİN

Nüfus kesafeti itibarile memleketin en kalabalık bölgelerinden sayılan Karadeniz kıyılarında toprak meselesi, yurdun diğer bölgelerinden farklı ve değişik bir manzara arzeder... Samsun'un Çarşamba ve Bafra ovaları istisna edilirse bu bölgenin arazisi boydan boya dağlık ve ormanlıktır. Yurdun diğer bölgelerinde olduğu gibi, geniş ölçüde ziraat yapmağa elverişli topraklara burada pek az rastlanır. Bu bölgede yaşıyanlar, dağlar veya ormanlar arasına sıkışmış ufak arazi parçalarında ve yahut deniz kıyılarında kayalıklar arasındaki daracık ovalarda ziraat yaparlar. Bu topraklarda çalışmak çok çetin ve zahmetlidir. Çok yerlere saban ve pulluk işlemediği için köylüler, kazma ve belle toprağı kazarak araziden faydalanmağa çalışırlar. Buralarda bir karış toprağın bile, büyük değeri vardır. Bu bölgede köyler dağınıktır. Arazinin ve toprağın şekline uyarak ormanların ve dağların arasına sıkışmış, üçer beşer evlik köylere rastlanır. Nüfus kesafeti fazla, toprağı dar olan memleket halkının büyük bir kısmı geçimden aciz olduğu için, kısmetini gurbette aramağa çıkar.. Çoluğunu, çocuğunu evdeki karısının üzerine atarak uzun yıllar, memleket ve aile yüzü görmeden köy köy, memleket, memleket dolaşır...

Köye döndüğünde çok zaman bahtsız baba, çoluğunu, çocuğunu kayıp etmiştir. Bir kaç dönüm toprağı, ya şehirdeki tüccarın eline ve yahutta köy ağasının emrine geçmiştir. Köyde yüzüne bakan yoktur. Herkes, bir an evvel köyü terk etmesini istemektedir...

Bahtsız baba yeniden çantasını omuzlıyarak gurbetin yolunu tutar. Göz yaşı ve içi hınç dolu olarak kendini kör kaderin merhametine atar..

Bu durumu müşahhas bir surette canlandırmak için Teke köyü'nün toprak durumunu gözden geçireceğiz. Köy, Samsun'a 15, denize 5 kilometre mesafededir. Samsun, çarşamba hattı köyün içinden geçer.. Sahil boylarının bir çok köyleri gibi, bura halkı da yerlilerle, dışarıdan gelme muhacirlerden teşekkül eder. Köy halkı çalıştıranlarla, çalışanlar olmak üzere, ikiye ayrılır. Sayısı üç, beş evi geçmiyen hep bir soydan gelme birinciler, zamanla köyün hemen hemen bütün topraklarını muhtelif fırsatlarla ellerine geçirmeğe muvaffak olduklarından köyün

---

ve neşir oldukları, içlerini en ziyade ve hatta yalnız birbirlerine döktükleri oluyor. Bunu incelememek, tahlil etmemek ve gençlerden yalnız zahiri ve şekle ait bir kaide ve disiplin riayeti istemek asıl cereyan eden seyrin üstüne bir perde çekmekten başka birşey olmaz. Bunun yerine günlük okul ihtiyaçlariyle, yakın içtimaî muhitle müşahhas bir surette ilgili olarak, zaruri bir surette karşılıklı mes'uliyetleri tazammun eden müşterek yaşıt faaliyetleri enerjinin açığa çıkmasını, spor, estetik cemiyet hayatı, yapıcılık yollarında, yaratıcı kanallarda verimli olmasını tesirli bir surette sağlar. Bu esasta içinde bulunduğumuz yüzyılın ileri terbiye nazariyecilerinin amprik bir surette, ortaya attıkları nazariyelerle psikolojik araştırmaların gösterdiği pratik istikamet birleşiyor.

Muzaffer ŞERİF

zengin ve imtiyazlı zümresini teşkil ederler. 200 hanenin içerisinde bu aileden başka, canı içinde zengin denebilecek kimseye rastlanmaz. Köyün bakkalı, çakkalı, hocası, hacısı hep bu ailenin içinden çıkar. Köyün muhtar ve âzaları da bu aile arasından seçilir. Ailenin en zengin adamı, H. O. efendi isminde birisidir. Ötedenberi köyün eşrafından olan bu adamın işletmesinde yüzlerce dönüm tarlasiyle, birçok yerde koruları vardır. Bundan başka, köyün içindeki en büyük mağaza birçok dükkân ve evlerle, küçük bir un fabrikası ağanın malıdır. Köyde kardeşleri, ve yeğenleri de zenginlikte kendinden aşağı kalmaz.

Köyde birkaç dönüm toprağa sahip fakir birkaç köylüden başka, bütün köy halkı, H. O. efendiye ve akrabalarına ya yarıcı ve yahutta işçi olarak çalışır. Köy halkının geçimini umumiyetle tütün ve tarla ziraatı teşkil eder. Bundan başka, bir miktar da mısır ve sebze yetişir. Tütün istihsali ve işçiliği fazla masraf ve emeğe dayanan piyasası çok oynak olan ziraatın zor ve ince bir şubesidir. Geniş topraklara ve işletmelere sahip çiftlik sahipleri, bankanın ve tüccarların actığı krediler sayesinde işlerini aksatmadan yürüttükleri gibi, bir taraftan da fakir ve parasız köylülere borç para vererek onları nüfuz ve hâkimiyetleri altında tutarlar...

Köylü, kaldırdığı mahsulün bedelini daha tarladayken yediği için, bir yıllık emeğini olduğu gibi dışarıdaki piyasadan habersizce öldüm pahasına ağaya vatırır. Ve tekrar borç para alır. Buna düğün, ölüm, hastalık gibi köylüye ağır masraf kapusu açan işler de yüklenince, köylü altından kalkamayacak kadar ağır borç altına girer.. İşte o zaman ağanın insaf ve merhameti harakete geçerek darda kalan borçlunun canına yetişir... Çoktandır rehinde tuttuğu tarlayı, mal ve eşyayı acıdığından birkaç kuruş mukabilinde satın alır. Ve bu suretle atalık vazifesini yaptığından köylünün minnetini kazanır. Tekke köyünün H. O. efendisi bunlardan birisidir.Köyde ve şehirde derin ilmi, yüksek fazileti ile tanındığı, fakirin fukaranın hakkını hukukunu koruduğu için, muhitinde kendini tanıtır ve saydırır. Gerçi, köyün bütün topraklarını çiftliğine katmak gibi, bir emel taşırsa da bunu vicdansızlığından dolayı değil, sırf köyün dini dirliği kaçmasın diye yapar, (Bu milleti yokluk yener, karnı doyarsa bu hınzır heriflerin önün emi geçilir) der. Köyde otoritesine karşı gelenleri dayaktan geçirmekle haddini bildirir... Serde alışkanlık olduğu için, ağa bazen civar köylerin işine de burnunu sokmak ister. Fakat bu köylerle sınır ve arazi kavgaları eksik olmadığı için, kendine iyi gözle bakılmaz... Bir defasında uzun zamandır münazaalı bir arazi meselesinden halkı mübadil muhacirlerden olan Çınaralan köylülerile H. O. efendi arasında çıkan müthiş bir kavga neticesinde Çinaralanlılar baskın gelerek H. O. efendi, ve taraftarlarına bir iyice odun attıktan sonra, bıçak ve sopayla birkaç kişiyi yaralamışlardı. Neticede H. O. efendi, didisgenliği ile yine işini yoluna koydu ve, münazaalı olan araziyi çiftliğine katmak suretile hasımlarından sonunda, intikam aldı...

BİR BALO

Bekir Sıtkı KUNT

Muharrir Ahmet Saminin, Güneş gazetesinde, köprü altında yatan çocuklara dair yazdığı yazı, etrafta çok ilgi uyandırdı. Kimi cemiyetimizin ört baş edilmesi gereken bir sefalet manzarasını gazete sütüunlarında teşhir ederek «ecanip nazarında» milletlerimizi küçük düşürdüğü için, muharririn hiyanet sayılabilecek millî bir suç işlediğini, suçlunun âdaletin pençesine teslim edilmesini, kimi tam tersine olarak, bu gibi içtimaî yaralar deşilip ufuneti göz önüne dökülmedikçe tedavisi yoluna gidilmiyeceği cihetle, muharririn büyük bir cesaretle bu yaraya neşter vurarak memlekete geçerek bir hizmet ifa ettiğini, bundan dolayı makale sahibinin takdir edilmesi lâzım geldiğini ileri sürdüler. Git gide mesele dallandı, budaklandı. Gazetelere de epey sermaye çıktı. Her kafadan bir ses, bir tenkit veya takdir sesi yükseldi. Belediye de harekete geçti, ve bir tedbir olarak, çocukların köprü altlarında yatmasını yasak etti. Mesele, bununla da yatışmadı. Köprü altında yatan çocuklar konusu, günün derdi ve davası olarak, gazetelerde, edebî, içtimaî ve siyasî çevenlerde ilgi uyandırmakta devam ediyordu. Fakat en sıcak ve sempatik alâka, günün birinde, yüksek sosyetede zenginliği, güzelliği ve zarafetiyle tanınmış olan Ferdane hanmefendi tarafından gösterildi.

Muharrir Ahmet Sami, bir gün öğleden sonra, matbaada oturuyor, köprü altında yatan çocuklar meselesini ortaya atıp şöhretini sağladığı için memnun, fakat, bu yüzden ağır ithamlara uğradığı için de endişeli, düşünüp duruyor, üst üste kahve ve cıgara içiyordu. Telefon çaldı. Matbaanın telefonu, hiç durmadan işler. Kimi bir haber verir, kimi, bir resimden veya bir yazıdan şikâyet eder. Okuyucular, hattâ, meraklı bir tefrikanın nasıl biteceğini bile sorarlar. Bu defa da böyle bir şey için olacağını düşünerek, Ahmet Sami, telefona hiç bakmadı. Fakat kendisini Ferdane hanmfendinin aradığını haber verdikleri zaman, doğrusu, hayret etti. Ferdane hanmefendi kim, muharrir Ahmet Sami kim?..

Doğrusu söylemek lâzım gelirse, Ahmet Sasi Ferdane hanmefendiyi, bir defa bile olsun, görmemişti. Yalnız, güzelliği, şuhluğu, büyük serveti ve ara sıra, bir skandali müteakip boşanmaları ve yeni aşıkına varmaları gibi halleriyle, zaman zaman dillere destan olduğunu biliyordu. Ahmet Sami, hiç bekletmeden, büyük bir merak içinde, telefona koştu. Daha önce, hafif hafif öksürüp sesine akort verdikten sonra, mikrofonu eline alıp ağzına yaklaştırdı. Bu mikrofonlar daima bir az pis kokarlar ve Ahmet Sami bundan iğrenirdi, ama, bu defa, heyecandan olacak, bu pis kokunun hiç farkında bile olmadı.

Ahmet Sami, mikrofonu eline aldığı zaman, içinde, Ferdane hanmefendinin kendisini tekdir veya hiç olmazsa muaheze edeceği yolunda bir his taşıyordu. Öyle ya.. Bu, gazete ve mecmua sütunlarında hep tuvalet ve sinema bahisleri arayan, aşk, sevda ve şiirle beslenen kibar hanmefendilerin gerçek dünya ile ne münasebetleri olabilirdi. Ve, mülevves pırtılar içinde, yeşil benizli, kavuruk, aç, hırsız ve ahlâksız, köprü altı gece sâkinlerinin mevcudiyeti, onlara elbette rahatsızlık ve-

rirdi. Bu düşüncelerle Ahmet Sami, bir az ürkek bir sesle, telefona:

— Alo.. alo.. Bendeniz Ahmet Sami-yim, dedi, hanmefendi, bendenizi emir buyurmuşunuz.

Derhal kıvrak, genç ve güzel bir ses, bir musiki parçasını andıran bir tatlılıkla, cevap verdi:

— O.. Bonjur, Ahmet Sami beyefendi.. Sizsiniz ha.. Affedersiniz sizi cidden rahatsız ettim, kusuruma bakmayın.

Ahmet Sami, şaşkınlık içinde:

— Estağfirullah, siz beni af buyurun, şey.. çünkü.. diye kekeledi.

Ferdane hanmefendi, telefonda sözlerine devam ediyordu:

— Beyefendi, gazetenizde o müthiş yazıyı okudum. Köprü altı çocuklarının hayatını anlatan yazınızı.. O ne müthiş sefalet.. Doğrusu insanlığımdan utandım. Yüreğim parça parça oldu. Çok üzüldüm ve çok acıdım. Yo.. hayır, sizi cidden takdir ettim. Size, bazı hamervahlar gibi, hiç gücenmedim. Bilâkis, bize düşen vazifeler olduğunu hatırlattınız. Siz bir mürşitsiniz beyefendi.

— Aman efendim, mahcup ediyorsunuz, benim ne haddim..

— Hayır, hayır, siz ne kadar tevazu gösterseniz, hakikat yine değişmez.

Ve daha da tatlı, daha da yumuşak, ilâve etti:

— Kuzum beyefendiciğim, dedi, bu derde bir çare bulmamız lâzım.. Affedersiniz, ama, hastalığı teşhis etmek kâfi gelmez, bunun devasını bulmak ister.

Ahmet Sami, bayağı utandı. Ortalığı boş yere gürültüye verdiğini, yapıcı değil de, yıkıcı bir adam haline düştüğünü zanneder gibi oldu. Fakat o ne yapabilirdi ki.. Hani kendisi de, köprü altında yatanlardan ancak bir derece daha iyi vaziyette idi. Telefonda, kendisini müdafaa eden bir mücrim gibi, ürkek ve korkak bir sesle:

— Aziz hanmefendi, diye söylendi, hakikatte haklısınız, fakat ben bu derde nasıl çare bulabilirim, biz gazeteciler ancak hastalığı göstermekle vazifemizi yapmış olabiliriz. Öyle değil mi?.

— Bunu siz kâfi bulsanız bile, biz sizin namınıza kâfi bulamayız.

— O halde?

— Bana yardım etmelisiniz. Bazı tasavvurlarım var. Fakat daha etraflı konuşmak için, lütfen evime kadar gelebilir misiniz?. Size çok zahmet olacak ama..

Ahmet Sami:

— Memnuniyetle şitap ederim diye cevap verdi, emredersiniz, hizmetinizde bulunmaktan şeref duyarım.

İki taraf ta telefonu kapadığı zaman, Ahmet Sami derin bir heyecan içindeydi. Velev ki, bir iş için de olsa, böyle sosyetenin meşhur bir kadını tarafından evine davet edilmekten büyük bir gurur duyuyordu. Hemen gitmek icap ediyordu. Karlı bir kış günüydü. Papuçları ıslaktı. Tabanındaki yırtık çizgisinden ayağına müessir ve soğuk bir rütubet yayılıyordu.

Yolda boyacıya uğradı, paçasının çamurlarını fırçalattı, kunduralarını boyattı, ama, bu kunduralar, ıslaklık tâ içlerine kadar işlemiş olduğundan, bir türlü tam parlamayıp donukluğu muhafaza ettiler. Böyle kibar bir hanmefendiye davetli olmasaydı, o gün traş olmak niyetinde değildi. Sirkecide bir berbere girip iki günlük sakalını kazıttı. Fırsat elvermişken berberin çırağına üstünü başını adam akıllı süpürttü. Hantal ve kocaman cepli, tornistan paltosunun yağlanmış yakasını kaldırdı. Harbiye tramvaylarının birine atladı. Nişantaşına gidiyordu. Nurten apartımanına.. Ferdane hanmefendinin gel dediği mülâkat yerine..

Tramvayda sırtını sahanlıktaki kapalı demir parmaklıklı kapıya dayamış, dudaklarında cıgara, hoş, tatlı, aşıkâne şeyler tehayyül ediyordu. Ferdane hanmefendinin kendisine uzatacağı nazik, nermin, bir mücevher kadar traşide ve düzgün ellerini, ve tabiî o ellerden bir tanesi-

ni kendi avuçları arasına alıp dudaklarına götürecek, o yavru elden taşan, genç kadınlığın bayıltıcı kokusunu tâ ciğerlerine kadar çekerek, oraya bir öpücük konduracaktı. Ah, kibar bir hanmefendiyle karşı karşıya oturup sohbet etmek, hattâ bahis, köprü altında yatan çocuklara dair de olsa, ne derece lâtif bir şeydi. Ahmet Sami, bu nevi kadınları ancak romanlardan tanıyordu.

Harbiyede tramvaydan indi. Nişantaşına doğru yürümeğe başladı. Gözleri apartıman kapılarında Nurten adını arayordu. Nihayet aradığı apartımanı buldu. Bu, muhteşem bir bina idi. Nikel çerçeveli camlı kapısını itip içeriye girdiği zaman, onu kaloriferin ılık havası karşıladı. O ılıklık, o mermer ve temiz antre, imrenilecek şeydi. Hani, köprü altında yatan çocuklardan vaz geçtik, bizzat Ahmet Sami, Kumkapıdaki soğuk odasına bedel, geceleri şu mermerlerin üstüne uzanıp uyumayı ne kadar isterdi.

Ayakkaplarında eriyen karın çamurunu, beyaz mermere sürmemeğe çalışarak, Ferdane hanmefendinin oturduğu daireyi buldu. Bir aşk mülâkatına gelmiş gibi, heyecandan kalbi çarpıyordu. Zile dokundu. Kapıyı genç bir hizmetçi kız açtı. İsmini söyleyince onu derhal içeriye aldılar. Geniş, süslü, zengin salonda bir koltuğa gömüldü. Bekledi.

Bir az sonra, ipekler ve esanslar içinde, Ferdane hanmefendi salona geldi. Misafirine, Ahmet Saminin tramvayda tehayyül ettiği eli uzattı. Fakat Ahmet Sami, öpmeği kurduğu bu eli, hafifçe tutarak, ancak sıkabildi.

Ferdane hanmefendi, serbest ve erkeğe alışkın tavırlariyle, pek neşeli görünüyordu. İlk söz olarak:

— Teşrifinize çok memnun oldum, dedi, sizin gibi meşhur bir muharriri tanımak, benim için şereftir.

Ahmet Sami utanarak:

— Bu şeref bendenize aittir, diyebildi.

Şimdi karşılıklı birbirini tetkik ediyorlardı. Bu Ferdane hanmefendi ne şahane, ne dilber bir kadındı. Bir zanbak dalı gibi ince ve narin bedeninin cazibesi, şeffaf derili, gergin, pembe yüzünün taravetli güzelliği, hele iri, lâcivert gözlerinin telkin ettiği fitne ve fesat, Ahmet Samiyi bir yıldırım gibi vurdu. Ferdane hanmefendi de Ahmet Samiye bakıyor, fakat onda kadınlık hislerini tahrik edecek bir şeyler bulamıyordu. Ahmet Sami, ikide bir, karın acı soğuğunu emmiş olan donuk renkli ayakkabılarına bakıyor, şimdi bunlardan her zamankinden ziyade eza duyuyordu.

Ferdane hanmefendi hemen meselenin esasına girdi. Köprü altında yatan bu çocuklar nasıl şeylerdi.

Ahmet Sami, anasız, babasız, kimsesiz, evsiz, barksız olan bu çocukların gündüzleri dilenerek, hırsızlık ve yankesicilik yaparak vakit geçirdiklerini, geceleri de, barınacak bir yerleri olmadığı için, köprü altının kapalı, yağmurdan ve kardan masun, kuytu yerlerinde kıvrılıp yattıklarını, yazısında da anlattığı gibi, izah etti. O anlatırken, Ferdane hanmefendinin, içinde bir sancı varmış gibi, kaşları mukavvesleşiyor, yüzüne, keder, bir maske gibi takılıyordu. Ahmet Saminin verdiği izahatı derin bir hüzün içinde dinledikten sonra, Ferdane hanmefendi:

— Bu yavrucuklara içim paralanıyor, diye söze başladı, evet, elbette bunların da bir anneleri, bir babaları vardı. Küçücük te olsa, evlerinin mes'ut çatısı altında barınıyorlardı. Karınları doyuyor, cemiyet için birer faydalı insan olarak yetişiyorlardı. Fakat, günün birinde bir felâket, hiç akla gelmiyen bir şey, bir hastalık, bir yangın, bir kaza, bu çocukları bu hale getirebiliyor. Onlara acımalıyız, onlar bizim alâkamıza, sevğimize lâyık birer vatandaştırlar.

Hizmetçi çay, bisküi ve çikolata getirdi. Ferdane hanmefendi, bunları kendi

eliyle müsafirine ikram etti. Şimdi çay içiyor, bisküi ve çikolata yiyorlardı. Pahalı cıgaraların keyifli dumanı, salonun ılık ve rayihalı havasına yayılıyordu. Pencerelerden dışarıda karın yağmakta devam ettiği görülüyordu. Ahmet Sami, kar yağdığının farkında olunca, birden irkildi. Burada karı ve kışı unutmuş gibiydi. Ferdane hanmefendinin apartmanlarında daimî bir bahar havası vardı, hatta bir çiçek gibi, renkli, kokulu ve taze olan ev sahibi, bu bahar tablosuna bir hakikat çeşnisi veriyor sanılırdı.

Ferdane hanmefendi, ağzına menekşe kokulu bir şokola-fondan attıktan sonra:

— Yazınızı okuduktan sonra, dedi, hep o zavallı yavrucukları düşündüm. Gözüme uyku girmedi ve boğazımdan rahat bir lokma inmedi.

Bir az durdu. Menekşeli fondanın üstüne bir yudum çay içti, ve:

— Bu çocuklara yardım elimizi uzatmalıyız, diye devam etti, meselâ, onların yararına bir balo vermeyi düşünüyorum. Bütün tertibatını ben kendi üstüme alabilirim. Büyük ve muhteşem bir balo olacağını tahmin ediyorum. Köprü altı çocukları, memlekette çok geniş akisler yaptı çünkü.. Sizden de muharrir beyefendi, bu işin gazetelerde propaganda edilmesini rica edeceğim. İsminiz ve bu bahisteki şöhretinizden istifade etmeliyiz.

Ahmet Sami:

— Bu «emri hayır» için, memnuniyetle..

diye mukabele etti.

***

Beyoğlunun büyük otellerinden birinin muhteşem salonlarında, köprü altında yatan çocuklar yararına verilen balo, Ferdane hanmefendinin tahminlerinden daha çok rağbet gördü ve senenin, muhakkak ki, en büyük balosu oldu. Şehrin bütün kibar ve zengin mahfillerinin en mümtaz ve müstesna kadın, erkek şahsiyetleri baloda boy gösterdiler. Cazbant en çılgın havalar çalıyor, mum gibi düzgün ve kıvrak frakların etekleri, bir kuyruklu yıldız akışını ve altın çağlıyanını andıran kadın tuvalletlerine karışıyor, dans ve müzik coştukça coşuyor ve balodakiler birer eğlence tufanı içinde yüzüyorlardı.

Köprü altında yatan çocuklar yararına verilen balo, aynı zamanda kadın zarafeti ve tuvalet rekabeti için, pek iyi bir vesile teşkil etmişti. Hele Ferdane hanmefendi, hele o!. Kuyruk sokumuna kadar sırtını çıplak bırakan plâtin renkli, lüks tuvaletinin içinde, masallardaki peri padişahlarının sevgililerini andırıyordu. Yüzünde pek sevinçli bir ifade vardı. Balonun tertibinde hakikaten üstün bir muvaffakiyet göstermişti. Ne kadar memnun ve mesut olsa yeriydi. Bu geceki şuhluğu, güzelliği, fevkalâdeliği aylarca dillerde dolaşacak, rakibelerini kıskançlıktan çıldırtacaktı. Ferdane hanmefendi, daha ne istiyebilirdi?

Dans, içki ve müzik... Cazbant durmadan, soluk almadan ve soluk aldırmadan çalıyor, şampanyalar patlayıp yayvan bardaklara su gibi boşalıyordu. Kim bilir, gece yarısını kaç saat geçmişti.

Muharrir Ahmet Sami, üstünde Bitpazarından kira ile alınmış, iğreti bir smokin, salonun sıcak havasına bulaşmış ter, pudra, esans ve kadın kokusunun başına verdiği ağırlıktan dolayı, bir aralık fümûvara çıkıp bir cıgara yaktı. Buradan içerideki âlem, daha başka türlü görünüyordu. Kadınlı erkekli çiftler neş'e ve kahkaha içinde zıplayıp duruyorlardı. Her birinin birbirine sarılışında bir hususilik, bir ayrı mana göze çarpıyordu. Kim bilir, bu balo yüzünden, kaç skandal, kaç kepazelik olacak, dedikodusu haftalarca sürecekti.

Ahmet Sami, vücuduna bir az bol gelen ve omuzbaşları sarkık duran kira smokinine bakıp kendi kendisinden iğrendi. Sanki buraya ne diye gelmişti? Burada yüzüne bakan bile olmamıştı. Köprü altın-

AYIN İÇİNDEN:

Fen fakültesi ve Ankara Üniversitesi

Bu ders yılı başında Ankaramız yeni bir Fakülte daha kazandı: Fen Fakültesi. Artık bu surette Ankara Üniversitesi olgun bir gerçek olarak ortaya çıkmış bulunuyor. Şimdi bu gerçeğe adını vermekten başka iş kalmamıştır. Bu suretle, zamanla yeni kültür ve ilim ocakları kazanan baş şehrimizin kültür ve ilim ahenginin tamamlanacağına inanıyoruz. Gerçi Tıp Fakültesi henüz kurulmamıştır. İşittiğimize göre bu güzel iş, zaruri sebeplerden dolayı, harp sonuna kalmıştır. Fakat buna mukabil Ankaramız da Yüksek Ziraat Enstitüsü var. Ziraat Enstitüsü, Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler okulu gibi, Maarif Vekilliğine bağlanırsa, bugün müşahhas bir halde belirmiş olan Ankara Üniversitesi tam ahengini bulmuş olur ve, memleketimizin en geniş, en kalabalık gerçekleri olan toprak ve köylü gerçekleri üzerinde işliyen Ziraat Enstitüsü, kardeş fakülteler arasında kendisine mukadder olan yeri almış olur. Memleketimizin bu hususta selâhiyetli makamlarının Ankara Üniversitesi hakkınra bir karara varmalarını ümitle bekliyoruz.

Almanyaya gönderilecek talebe meselesi etrafında kopan münakaşa

Gençlerin yetişmesinde bir zümre lehine tarafgirlik etmek memlekete hiyanet etmek derecesinde bir suçtur. Aklı başında hiç bir Türk aydınının, Türk idarecisinin bunu yapacağını aklımıza bile getirmek istemiyoruz. Yeni neslin sağlam ve ehil olarak yetişmesi yarınımızın en güvenli temelidir. Şu veya bu dar ve sekter zihniyetle en küçük intisap zihniyeti, en küçük tarafgirlik varlığımızın temelini çürütür. Saltanat ve derebeylik imtiyazlarını ve bütün imtiyazları ortadan kaldırmak, bugünün dünyasında ileri teknikli ve kültürlü bir cemiyet kurabilmenin esas şartı olarak vatandaşlar arasında tam bir eşitlik durumunu gerçekleştirmek üzere kurulan Cumhuriyet rejimimizin, yeni neslin yetişmesi hussuunda son derece hassas bir titizlik gösterdiğine ve göstereceğine eminiz. Hepimizin bildiğimiz ve içimize sindirdiğimiz bu fikirleri tekrar etmeğe bizi sevkeden sebep, Almanyaya tahsil için

---

da yatan çocuklar meselesindeki şöhretinden istifade ettikten sonra, artık yapacağı bir iş kalmadığı için, onu bir tarafa fırlatmışlar, onu böyle yapa yalnız, kendi haline bırakmışlardı. Demin Ferdane hanmefendiyle göz göze geldikleri halde, hanmefendi kendisini görmemezlikten gelmiş, halkın gıdası üzerinde vurgunculuğu ile tanınmış, kaba ve küstah bir tüccarla dansa kalkmıştı.

Köprü altında yatan çocuklar yararına verilen balo, en çılgın anlarını yaşarken Ahmet Sami, artık kendisinin burada fuzuli bir adam olduğuna kanaat getirmişti. Yerinden usulcacık kalktı. Tıkanıyormuş gibi nefes alamıyordu. Bir an içinde kendini sokağa dar attı. Dışarıda kış gecelerine has olan, keskin bir ayaz, şiddetli bir soğuk vardı. Kumkapıdaki odasına gitmek için, hızlı adımlarla, yaya yürümeğe başladı. Mahsus köprü altından geçti. Şurada burada, soğuğa karşı siperli köşe bucaklarda, belediyenin yasak emrinden sonra da, kaçak olarak, mülevves pırtılar altında uyuyan sefil çocuklar gördü.

Kulaklarında halâ cazbandın çılgın uğultusu, şen ve kıvrak kahkahalar, genzindeparfüm ve kadın kokusu vardı.

Ahmet Sami, köprü altında yatan çocukları uyandırmaktan korkarak, bir suçlu gibi sessizce, buradan uzaklaşmak için, adımlarını bir az daha hızlandırdı.

Bekir Sıtkı KUNT

gönderilecek talebe işinde kopan münarkaşadır. İşin iç yüzünü tam olarak bilmediğimiz için bu hususta tam bir hükme varacak durumda değiliz. Fakat Ankara Ziraat Enstitüsü Umumî Kâtibi Dr. Sait Tahsin Tekeli'nin imzasını taşıyan, numaralı ve tarhli resbî vesikalarla ortaya çıkan bu münakaşa üzerine yukarıdaki sebeplerden dolayı son derece titizlikle durulması ve hakikatin olanca çıplaklığı ile ortaya serilmesi lâzım geldiğine inanıyoruz. Bu inançla, evvelâ Son Posta gazetesinde çıkmış olan yazıyı, bu meseleye hepimizin dikkatini çekmekle maarif hayatına hizmet etmiş olduğuna inandığımız Memleket dergisinden alarak basıyoruz, ve başka memleketlere talebe gönderme işlerinin ,sıkı mevzuata bağlanarak, Maarif vekilliğinde toplanmasındaki isabeti tam mânası ile kavrıyoruz:

"Ziraat Vekâleti 942 - 943 yılı mezunlarından iyi ve pek iyi derece ile geçen talebeyi Avrupaya göndermeye karar miş. Bunun için gazetelere bir ilân vermiş. Bu ilânı gören ve başka yerlerde bulunan alâkalılar ve istekliler hemen lüzumlu evrakı toplayıp Ankaraya yollamışlar. Ankaradakiler de mahallen müracaatte bulunmuşlar. Yine ilân mucibince müsabakaya girmek için üç gün sonra Ankaraya hareket etmişler. Oraya daha evvel gitmiş veya orada bulunanlarla Ankaraya en geç (15) Birinciteşrinde varmış olanlar arasında karşılıklı şöyle bir muhavere baş göstermiş.

Sana hangi branş teklif edildi? Sana hangisi?

Bunda hayrete düşenler haklı idiler. Çünkü henüz müsabaka yapılmamış ve gideceklerle gitmiyecekler henüz belli olmamıştı.

Böylece kendilerine teklif yapılmıyanlar arasında bir münakaşadır başlamış. Mektup almıyanlar almadıklarını iddia etmişler. Alanlar da aldıkları mektupları ortaya koymuşlar. İşte bunlardan biri:

Birinci mektup — 19/8/943 tarih ve yüksek ziraat Enstitüsü rektörlüğü sayı 8919

«... **Muameleye hemen başlanmak üzere (.........) sahasında talebe tahsisatı ile ihtisas yapmak arzusunu bana hususi olarak acele bildirmenizi rica ederim.»** (1)

Umumi Kâtip
Profesör Dr. S. Tekeli

İkinci mektup — 23/9/943 tarih ve sayı 10313.

«Tesbit edilmiş ve bildirilmiş olan şubede ihtisas yapmak ve Almanyaya gönderilmek üzere muameleniz bu hususta düşünülen bazı vaziyetlerden sonra bildirilecektir.»

Umumi Kâtip
Prof. Dr. S. Tekeli

Üçüncü mektup — 27/9/943 tarih ve sayı 10513.

«... Usule göre bir müsabaka imtihanı açılması icap etmiştir. İmtihan günü gazete ve radyo ile bildirilecektir. İmtihan için izin verilmesi Ziraat Vekâletine arzedilmiştir. İlândan sonra hemen Vekâlete izin için müracaat ediniz. İmtihandan sonra hemen hareket için gerekli muameleler temin edilecektir. Muvaffakiyetler dilerim.»

Umumi Kâtip
Prof. Dr. S. Tekeli

Ayni mektup (7) branş için uygun görülen (7) talibe branş zikredilmek suretile ayni tarih ve sayılarla bildirildiğine göre müsabakaya dâvet edilen fakat kendilerine mektup yazılmıyan diğer talipler, müsabakaya girmeden evvel filen bertaraf edilmiş bulunuyorlardı. Çünkü şöyle bir zehap hasıl olabilirdi. Ve enstitü yalnız (7) branş için (7) kişiyi Avrupaya göndermiye karar vermişti ve bu hal, kadronun evvelden doldurulmuş olduğu hissini verebilirdi. Bir kısım talebeye böyle mah-

(1) Resmî mektupların kolayca ayırt edilebilmesi için, siyah puntu ile bastık — Adımlar.

rem mektuplar gönderilmiş olmasına ve vaziyetlerinin evvelinden tayin edilmiş gibi görünmesine rağmen açıkta bırakılanların bundan haberdar olabilmelerinin hikmeti, yukarıda da kaydettiğimiz gibi, talebenin umumiyetle herkesin böyle mektuplar aldıklarını sanarak bunları birbirlerine göstermekte beis görmemeleri ve açıkta bırakılanların içinde üstün dereceli, dürüst ve kuvvetli elemanların bulunmasıdır.

İzahı güç görülen bu vak'ayı kaydettikten sonra neticeye şöyle intikal edebiliriz:

1 — 1416 numaralı kanun hükümlerine göre bütün müessese ve makamlar hesabına yabancı memleketlere gönderilecek talebeyi Maarif Vekâleti seçer. Bu itibar ile müsabakasız talebe yollamak bahis mevzuu olamaz. Kanunu bilmemek, onun hükümlerinin tatbikinden kurtulmıya cevaz vermez.

2 — Seçim işi Maarif Vekâletine ait olduğuna göre Yüksek Ziraat Enstitüsünün umumî kâtipliğinin bu işteki rolü anlaşılamıyor.

3 — Talebeye resmî başlıklı kâğıtlar ve numara ile mektup yazıldığına bakılırsa bu muamele resmî bir mahiyeti haizdir. Bu, böyle kabul edilse bile (muvafakat) in hususî olarak enstitü umumî kâtipliğine bildirilmesinin istenmesi nasıl izah olunabilir?

Ayni zamanda, bir selâhiyete dayanarak, muamelenin resmî olduğu kanaati verilirken mektuplardan ikincisi neden mahrem olarak gönderilmiştir?

4 — Bu şeklile hâdise, izaha muhtaç görünür. Kendilerine bu şekilde mektup gönderilmiyen talebeye, kifayetsizlik, ehil olmamaşlık gibi isnatlar da yapılamaz. Çünkü bunların ellerinde, ihtimal Ziraat Vekâletinin de muvafakati alınarak, Maarif Vekilliğince müsabakaya giriş belgesi verilmiştir.

5 — Müsabaka ilânının şekli ve muhtevası da dikkate şayandır. Çünkü: İlânda hangi branşlardan talebe gönderileceği, hangi derslerden ne şekilde imtihan yapılacağı, kız talebenin de gönderilip gönderilmiyeceği tasrih edilmemiştir.

6 — İlân 30 Eylülde Ulus gazetesinde çıkmış, bayram dolayısiyle üç gün çıkmamıştır. Müracaat müddeti ise (5) Birinciteşrinde bitmiştir.

Bu münasebetle akla gelen şudur:

Mektup alan talebe, seçtikleri branşın ders gruplarına göre çalışma imkânını elde etmelerine mukabil diğerleri, (20) ders grupu üzerinde faaliyetlerini teksif etmek zorunda kalmıştır. Bu, mektup alanlar hesabına bir avantaj olduğu gibi daha evvel Ankaraya gidebilmek fırsatını vermek suretiyle kendilerini üstün bir duruma sokmuştur. Müracaat müddetinin gayet dar bir zamana sıkıştırılmış olması da müsabakaya girecek talebeden birçoklarını mağdur bir vaziyete sokmuştur. Bunlardan bir kısmı bazı vefakâr arkadaşlarının telgrafla kendilerini haberdar etmelerile vaziyeti öğrenebilmişler, ve müracaatlarını zamanında ulaştırmışlardır.

Buna mukabil, 4 Teşriniedvelde Rektörlük başlığı ile ve (985) sayılı mazrufla müsabakaya girmek için müracaat eden bütün kız, erkek taliplere, başlıklaı fakat sayısız, tarihsiz, ve imzasız «izin için Vekâlete müracaat ediniz» ibaresini taşıyan bir kâğıt ve çıkan müsabaka ilânının kupürü yollanmıştır. Zarfın üzerindeki damgadan mektubun (30) Eylûlde postaya verildiği iddia edilmektedir. Yine iddia edildiğine göre bu zarflardan biri, Bursada bulunan bir talibin eline, müsabakanın icrasından bir gün sonra yani (6) Birinciteşrinde değmiştir.

7 — Rektörlüğün yolladığı zarflr üzerindeki sayılarda da bir fark vardır. 27/9/943 tarihli mektup zarfları (10513) sayılı, 30 Eylûl tarihliler 985 sayılıdır.

Bütün bu vesikalar alâkalı gencin elindedir. Bu genç gadre uğradığı kanaatindedir. Biz bütün vesikaları gördükten sonra bu meselenin tetkik ve tashihe ihtiyaç gösterdiği neticesine varmış bulunuyoruz. Ümit ederiz ki, alâkadarlar meseleye elkoyacaklardır.

Devlet Konservatuvarı Temsillerinden: «Satılmış Nişanlı»

1943 ilkbaharında Devlet Konservatuvarımızın temsil ettiği «Satılmış Nişanlı» operası bu kış tekrar edildi. Ezilmiş, bedbaht Çekoslovakyanın tanınmış bestekârı Smetana'nın bu operası, yıllardanberi Avrupayı kasıp kavuran kara afetten dolayı kendi vatanında bugün temsil edilemezken bizim memleketimizde temsil edilmesi ve rağbet bulması ile övünebiliriz. Bu operanın hususiyeti, bütün unsurlarının, melodilerinin, danslarının ve mevzuunun halk temellerinden alınmış olmasıdır; bu cephesi ile Çek millî kültürünün bir ifadesidir; fakat, unsurları mahallî olan bu eserin, bütün gerçek sanat eserleri gibi, evrensel ve beşerî bir tarafı da vardır ve bizler, Çekoslovak olmayan seyirciler de, eseri zevkle takip edebiliyoruz. Ana babaların ve araya giren evlenme kılavuzunun maddî menfaat hesaplarına dayanarak gerçekleştirmek istedikleri bir evlenme işini, gençlerin arasında doğan aşk ve bu bağın kuvveti bozuyor ve temsil, «Çok iyi bir iş oldu, bu zafer aşkın hakkı idi» sözleri ile sona eriyor.

Bundan önceki opera temsillerinde olduğu gibi bu sefer de eserin yalnız ses, müzik cephesine değil, aktörlük cihetine de ehemmiyet verilmiştir. Opera eserlerinde rollerin oynanmasına da ehemmiyet vermek, eseri bir tiyatro piyesi gibi canlı bir hale getirmeğe çalışmak şüphesiz takdir edilecek bir şeydir; lâkin bu maksat gerçekleştirilmek istenirken bazı tehlike noktaları beliriyor, bazı sahneler «canlı» olmaktan çıkıp, kargaşalığa düşmek temayülünü gösteriyor, meselâ açılış sahnesi... Sirk sahnesi de fazla lâübali, az buçuk tulüata kâçıyor... Temsilin bale kısmı zayıftı, amma bizde balenin ananesi olmadığı için mazur görülebilir. Sesler, umumiyetle orkestra ile rekabet edemiyor, bazı kısımlarda orkestranın içinde kayboluyor. Bu, seslerin fazla gür olmamasından ileri gelse gerek . . . Bizde ses kabiliyetleri henüz memleket mikyasında taranmış değildir; bu yetişenler, ilk ele gelen mahsullerdir; ses terbiyesi memleketimizde de yerleştikçe, Konservatuvarımıza memleketin dört köşesinden talipler çoğaldıkça, yeni yeni kabiliyetlerin belireceğine hiç şüphe yoktur. Fakat bugün dahi, eğer orkestra sahnedekilerle rekabetten vaz geçse , temsilde sesler ön plâna alınabilir sanıyoruz.

Başlıca rolleri oynıyanlardan Mesude Çağlıyan hem sesine, hem sahneye hâkim bilgiç bir oyuncu; yalnız aktörlük cihetinden, biraz mübalâğalı ve yapmacıklı bir oynayışı var. Sadi Sakpınar'ın sesi, daha işlenebilirse de, materyel olarak iyi, fakat sahneye hâkimiyet yok, mütereddit ve çekingen . . . Sadi Tamer, aklı kıt, dili pepe Vaşek rolüne tam girmişti; rolünü o kadar maharet ve başarı ile canlandırıyordu ki insana âdeta, rol yapıyor değil de gerçekten kendisi öyleymiş gibi geliyordu. Evlenme kılavuzu rolünde Ruhi Su hem müziğin, hem rolünün inceliklerine ehemmiyet veriyordu. Bu sanatkâr bilhassa, tegannide yalnız melodiye, müziğin icaplarına değil de, aynı zamanda kelimelerimizin dilimizdeki hususiyetini, tabiî telâffuzunu bozmadan söylemeğe itina ediyordu; ne sesinin hacim kazanması için hecelerin telâffuzunu bozuyor, ne de ritmi belirtmek için kelimeleri fazla eksik bir hale sokuyordu. Makyajı ve jestleri ile de temsil ettiği tipi başarı ile canlandırıyordu.

YAYINLAR:

Klâsiklerden tercümeler: Don Juan ve Dr. Faustus

Maarif Vekâletinin bu yıl tercüme ettirdiği eserlerden bazılarına daha okuyucularımızın dikkatini çekmek isteriz. Şimdiye kadar okuyabildiğimiz tercüme dramlar arasında bu sefer bilhasa **Doktor Faustus'u**, bir de **Don Juna'ı** dikkate değer bulduk. Bunların her ikisi de çok temiz, itinalı bir sahne dilile Türkçeye çevrilmiş. Belli ki mütercimler Türkçe sahne diline vâkıflar; hem yabancı dili hem de ana dillerini iyi biliyorlar. Bu, her mütercimde bulunmayan bir hususiyet. - Mamafih ikincinin bir sahnesinde biraz köylü telâffuzunu taklide gayret edilmiş ki bu, tabiilik yerine bir nevi sun'îlik doğurduğu için tercümenin ikinci bir basımında bir tarafa bırakılsa da köylülük taklidi aktörlük maharetine kalsa daha yerinde olur. - Bu oyunların her ikisinde de baş karakterler, - Faustus ve Don Juan kendi meyillerini her şeye rağmen tatmin etmek isterler. Her ikisında de bilhassa kilisenin kalıplaşmış inançlarına bir isyan vardır. Fakat **Faustus'un** yazıldığı devir daha eski, (on altıncı yüz yıl) dinî fikir kalıplarına daha riayetli olduğundan tabiî piyesin sonunda Faustus'un nedameti ve vicdan azabı samimî ve şiddetlidir. **Doktor Faustus**, Marlowe'un 1588 de tiyatroya verdiği bir eserdir. Marlowe arzularının taşkınlığı, hudut bilmez bir bilgi sevgisi, yeni âlemler, yeni kâinatlar, yeni okyanusların esrarını meydana çıkarmak, ancak hayallerde yaşayan zevkleri tatmak, güzelliğin, servet ve kudretin en son haddini idrak etmek emelinde olan tipik bir Rönesans adamıdır. Başlıca eserlerinin hepsinde asıl, Karakterler, Timurlenk, Maltalı Yahudi, Faustus, - hep böyle arzuları, hınçları, fütuhat emelleri hudutsuz, yeni dünyalarda, görülmemiş, duyulmamış şeyler peşinde koşan, ihtirasları, elem ve neşeleri beşer ölçüsünü aşan kimselerdir. Doktor Faustus, emellerine kavuşmak, 24 yıl dilediği gibi yaşayabilmek için ruhunu bile şeytana satar. Şeytanla mukaveleyi kendi kanile imzalamağa razı olur ve Mephistophilis 24 yıl, Faustus'un her isteğini yerine getirir. Böyle Faustus, devrin en kudretli büyüklerini, Papayı, İmparatoru, büyüsünün kuvvetine hayran kılar. Dünyanın en güzel kadınını, Helena'yı görür. Devrinde yüksek sayılan zevklerin hepsini tadar. Nihayet, ölüm saati yaklaşır ve Faustus, - canının cehennemlik olduğunu bildiği için - ümitsizlik içinde son demlerini bekliye bekliye ölür gider.

Don Juan piyesinin konusunu Molierè kendinden önce yazılmış İtalyanca eserlerden aldı. Molière'den önce Don Juan diye tanınan tip, çapkın, hovarda, kadın, zevk ve sefaya düşkün, zevklerine müdahale ettikleri için tanrı ve içtimaî kayıtlar diye bir şey tanımaz serseri bir tipti. Molièrè, Don Juan'ı görüşleri daha sarih, düşünceleri daha olgun, mantığ ve muhakemesile iş gören bir cemiyet münekkidi olarak gösterir. Don Juan da Faustus gibi, meyillerine, insanlarla olan münasebetlerine softaların müdahalesini hiçe sayar; fakat Don Juan, on yedinci yüz yıl Fransasının, daha tenkitçi ve rasyonel düşünen bir devrin mahsulü olduğu için, en sonra ruhunun cehennemlik oluşundan ümitsizliğe düşüp azap çeken bir kimse olarak değil, biraz reybî amma « iki kere ikinin dört, iki dördün sekiz» olduğuna inanan, cesaretli, meçhule meydan okuyan mert bir insan olarak gösterilmiştir; ve Molièrè'in kendinden öncekilerden çok daha mütekâmil olan bu Don Juan tipi, daha sonra da bilhassa Mozart'ın Don Giovinni'si ile G. B. Shaw'ın **Man and Superman'deki** çok daha girift karakterli Tanner'e örnek olmuştur.

Molière Don Juan tipini dramına işlerken geleneğin ona öğrettiği tipin bütün

hususiyetlerini silip ortaya büsbütün başka bir fert koyamazdı. O zaman bu adda bir piyes yazmasına lüzum kalmazdı. Amma Molière bu eski tipten pek az bazı çizgileri muhafaza etmiştir. Meselâ onun da Don Juan'ı kadınlara düşkündür; o nikâh kayıtlarının kendisini ömrünün sonuna kadar kösteklemesine isyan eder; aşkı tavsadımı nikâh bağının bir şey ifade edebileceğine inanmaz. O aşkında serbest olmayı sever:

«Kalbimi dört duvar arasında kapamaya bir türlü razı olamam . . . Bu benim tabiatım. Kalbim bütün güzellerin, onu sıra ile elde etmek, ve becerebildikleri kadar muhafaza etmek de ellerinde.» der; ve diğer erkeklerin aksine , gizli kapaklı, dalavereler çevirerek değil, açıkça tabiatının bu meylini yerine getirir.

Fakat Don Juan'ın isyanı yalnız bu içtimaî müessesenin istibdadına karşı değildir. Öyle olsaydı biz onu sadece tabiatının meyillerine baş eğen bir serseri sayabilirdik. Molière'in Don Juan'ı bundan çok daha üstün, daha değerli bir insandır. O, insanın insana yardım borcu olduğuna, insaniyete inanır. Adil, ve hakkı yenileni, yoksulu koruyan bir tanrının bulunmadığına inanır. Bu münasebetle Don Juan'ın fakirle muhaveresini hatırlayalım. Don Juan fakire sorar:

« — Sen bu ormanda ne iş yaparsın?

— Bana sadaka veren iyi insanlar için bütün gün dua etmekle meşgul olurum.

— Öyleyse elbette halin, vaktin yerindedir.

— Ne gezer efendim, çok sefalet içindeyim.

— Alay mı ediyorsun? Bütün gün dua eden adamın işi mutlaka yolunda gider.»

Fakir ısrarla işinin bilâkis hiç de yolunda gitmediğini anlatır ve yine sadaka ister. Don Juan'ın nihayet verdiği sadaka allah rızası için değildir; insaniyet namınadır:

«Haydi ne ise, al bakalım; insaniyet namına veriyorum» der.

O, güçlü kuvvetlilerin bir olup, tek başına savaşan âciz bir insana hücumuna, kuvvetin haktan üstün tutulmasına dayanamaz. Tam fakirle konuştuğu sırada, bir döğüş görür; bakar: «Bir adama üç kişi hücum ediyor; iki taraf denk değil.» der, böyle alçaklığa tahammül edemez; hemen âcizin yardımına, hiç bir mükâfat beklemeden koşar.

Don Juan kalp ve yapmacık olan her şeyden nefret eder; cemiyette gördüğü her yalan ve dolanı taşlar. Hizmetçisi Sganarelle hekim kıyafetine girer; bu vesile ile biz Don Juan'ın şaklaban hekimler hakkında ne fikir beslediğini öğreniriz. Hekim kıyafetli hizmetçisine şöyle sorar:

— Senin öteki hekimlerden farkın ne? Hastaların iyileşmesinde senin yardımın ne kadarsa onların da o kadardır. (Hizmetçisinin verdiği bir ilâçla günlerdenberi can çekişen bir hasta, çabucak ve rahatça can verivermiştir.) Onların sanatı baştan başa göz boyacılığı . . . Sen de onlar gibi hastanın talihinden pek âlâ faydalanabilirsin.»

Don Juan, kendi düşünce ve inançlarını etrafındakile olduğu gibi göstererek yaşamanın güçlüğünü epey zahmet çektikten sonra anlar. Cemiyette, dürüst, namuslu, özü sözü bir olan kimselere yer yok. Namusluluğa yalnız menfaatleri zarar gören rahipler kızmıyor; namuslu görünmekle cemiyette itibar gören ana, baba bile böyle dobracı, haddinden fazla dürüst, yüksek ahlâkı, özü, sözü ve hareketleri bir olmakta bulan - evlâda yar olmuyor. Don Juan nihayet, şahsî menfaat ve kâra dayanan bu cemiyet düzeni içinde dört başı mamur olarak yaşayabilmenin biricik yolu iki yüzlülük olduğunu söyler; gerçekten, iki yüzlü, ve yüze gülücü olunca babası yeniden ona dost olur; inanmadığı şeylere inanır gibi görününce rahiplerin bile onu tutacağını bilir. Dünyayı aldatmak için çoğu kimse ayni riya maskesini kullanmaktadır. Don Juan cemiyetteki bu

iki yüzlülükten, mütercimlerin temiz akıcı bir Türkçe ile çevirdikleri bir tiradda bahseder: «İki yüzlülük artık moda; ve moda olan bütün kötülükler gibi iyilik yerine geçiyor. İyi adam rolü, bu gün oynanabilecek rollerin en iyisidir... Bu öyle bir sanattır ki bundaki yalana daima hürmet edilir... İnsanların bütün öteki kötülüklerinin hesabı sorulur, amma iki yüzlülük imtiyazlı bir kötülüktür.» Don Juan işte bu imtiyazlı sanat maskesinin arkasına geçip artık hiç bir engele rastlamadan dilediğini işliyebilecektir: «Kendimi gizlemeğe dikkat edeceğim» der. «Gürültü, patırdı çıkarmadan eğleneceğim... Sözün kısası istediklerimi ceza görmeden yapmanın çaresi budur. Başkalarının yaptıklarını kötülerim... Karşımda biraz ahlâksızlık gördüm mü hiç affetmem. Kılım bile kıpırdamadan aman bilmez bir kin gösteririm.» Don Juan kendi rahatını temin için ne yaptığını bilmeyen satılmış şaşkınlardan da faydalanacak; tıpkı o, plânlı entrikalar çeviren düzenbazlar gibi «gayretkeş yaygaracıları» kışkırtacaktır; bugün de beşer zaafından, fırsatlardan böyle faydalanan oportünistler gibi bu yaygaracıları alet olarak kullanacaktır: «Bunlar işin iç yüzünü bilmeden ötekilere karşı her kesin içinde bağırıp çağırırlar;... Keyiflerinin istediği gibi uluorta lânetler yağdırırlar.» İnsan aklı başında olunca işte devrinin kötülüklerinden böyle istifade eder.

Molièere'i devrini, orta sınıfın kendini göstermekle başladığı o yüz yılı *Don Juan*'da aksettirilmiş şeklile düşününce cemiyet yapısının esas itibarile değişmediğini, Molière'in teşhir ettiği durumun ve problemlerin hâlâ devam edegelmekte olduğunu anlarız.

M. S. Ercan

Bu sayıdaki makalelerin uzunluğundan dolayı büyük romancı Zola'nın Therese Raquin adlı eserinin tahliline ve Köyün İçinden sahifesi ile Okuyucu sahifesine yer kalmadığına üzülüyoruz.

Kuruş 25

Alâeddin Kıral Basımevi - Ankara (5261)